

ISSN 2080-1807

Iwona Osłowska

e-mail: i.oslowska@wp.pl

Biblioteki w dobie pandemii. Przyczynek do badań

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2021.002>

STRESZCZENIE: Artykuł jest próbą refleksji na temat oddziaływania pandemii na funkcjonowanie współczesnych bibliotek, ich dostępności dla czytelnika i relacji obu przestrzeni – tradycyjnej i cyfrowej – w których działają. Czas lockdownu pokazał bowiem, jak duży jest wpływ sieci i technologii na świat bibliotek w erze nowych wyzwań. Pandemia zmieniła dotychczasowe zasady korzystania z wielu ich funkcjonalności. Przede wszystkim pozbawiła możliwości odczuwania atmosfery i aury charakterystycznej dla tych placówek. Spowodowała, że wiele inicjatyw zostało przeniesionych do Internetu. Użytkownicy nie mają obecnie już tak wielu okazji do zatrzymania i refleksji w ich ciekawie zaaranżowanych i zaprojektowanych wnętrzach. Poza tym sami bibliotekarze z dnia na dzień stanęli przed nie lada wyzwaniem, jakim było zapewnienie stałego kontaktu z czytelnikami. W obecnej, wciąż dynamicznie zmieniającej się sytuacji pytanie o kształt bibliotek w przyszłości pozostaje otwarte.

SŁOWA KLUCZOWE: biblioteki, pandemia, użytkownicy bibliotek, trzecie miejsce

Wprowadzenie

Pandemia zmieniła nasze codzienne nawyki i zatrzymała w miejscu świat, do tej pory ogarnięty podążaniem za nowinkami technologicznymi. To, co dotychczas wydawało się niemożliwe, jak zamknięcie instytucji publicznych, ograniczenie dostępu do usług, brak możliwości swobodnego przemieszczania czy przymusowa praca zdalna, dokonało się na naszych oczach. Obecnie eksperci nie potrafią przewidzieć, jak będzie wyglądała przyszłość i jak wyjdziemy z tej próby, na którą wystawiła nas natura. Wydawało się, że mamy nad nią władzę, ale jak się okazało, było to złudne przeświadczenie. Mimo iż świat zwolnił bieg, to nasze umysły wciąż domagają się nowych bodźców, do których są przyzwyczajone. Do tej pory codzienność jawiła się nam nieskończoną i beczasową. Biblioteka, jako trzecie miejsce, dawała szansę na znalezienie wytchnienia i odpoczynku od obowiązków, które są na nas nakładane. Oferowała użytkownikom dobre warunki do pracy, a dla wielu była miejscem uniwersalnym, ułatwiającym nawiązywanie kontaktów międzyludzkich¹. Szeroki dostęp do wiedzy, zarówno w tradycyjnym formacie, jak i za pośrednictwem nowych technologii, był jedną z jej zalet². Obecnie oddziaływanie epidemii sprawia, że jesteśmy zmuszeni do refleksji nad sposobem doświadczania biblioteki i tego, która jej forma – tradycyjna czy cyfrowa – będzie nam bliższa w przyszłości. Sytuacja epidemiczna zapewne na nowo zdefiniuje nasze sposoby spędzania wolnego czasu i korzystania z oferty bibliotek. Czy w takich okolicznościach pozostaną „trzecim miejscem”? Czy też tego rodzaju przestrzenie publiczne, w dotychczasowym kształcie wielofunkcyjnych ośrodków, zaczną zanikać? Jaką formę przybierze architektura, czy nadal będą powstawać monumentalne obiekty, czy raczej mniejsze? W jak dużym stopniu wzrośnie wpływ technologii i nowej wirtualnej estetyki

---

¹ A. Łobocka, *Koncepcja biblioteki jako „trzeciego miejsca” w kontekście potrzeb osób starszych*, „Zarządzanie Biblioteką” 2013, nr 1(5), s. 43–50.; S. Baran, K. Bikowska, *Ewolucja nowych przestrzeni bibliotecznych: od założeń do praktyki*, Olsztyn 2018.

² R. Oldenburg, *The great good place: cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*, Nowy Jork 1999.

na tradycyjne ośrodki? Jaki sposób korzystania z oferty wybierze czytelnik, który obecnie jest już zanurzony w cyfrowym świecie i swobodnie korzysta z najnowszej techniki? Czy współczesne biblioteki będą coraz bardziej kierowały się w kierunku świata wirtualnego i mediów społecznościowych? Jak całościowo poradzą sobie z sytuacją kryzysu, która może dotyczyć wielu aspektów ich funkcjonowania, nie tylko relacji z użytkownikami, ale również kwestii finansowania? Z jakimi konsekwencjami będą musiały się zmierzyć? Odpowiedź na powyższe pytania będzie możliwa dopiero po pewnym czasie i wygaśnięciu pandemii, a jej następstwa zapewne znajdą odbicie w wielu aspektach codziennej pracy bibliotekarzy. Badania nad sytuacją bibliotek w dobie pandemii podjęło wielu naukowców, zarówno w kraju, jak i za granicą, bowiem problem zamknięcia a później funkcjonowania w reżimie sanitarnym dotknął placówki na całym świecie. Na szczególną uwagę zasługują materiały przygotowywane przez środowisko bibliotekarskie i omawiające problemy funkcjonowania z punktu widzenia osób zatrudnionych w poszczególnych placówkach³. Kolejne miesiące przy-

---

³ Funkcjonowanie bibliotek w okresie pierwszego lockdownu i po wznowieniu działalności w reżimie sanitarnym zostało omówione m.in. w następujących pracach: M. Kisilowska, *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*, Warszawa 2021; *COVID-19 – biblioteka zamknięta, bibliotekarz otwarty*. „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w Word Wide Web: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/issue/view/81>; A. Wałek, *Polish Academic Libraries in the Face of the COVID-19 Pandemic: Crisis Management and Communication within the Organisation*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 94–121; A. Wołodko, *Academic Libraries in Unusual Situations*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 57–69; A. Kamińska, A. Książczak-Gronowska, Z. Wiorogórska, *The Use of Information and Communication Technologies in Academic Libraries in a Crisis Situation. Experiences of the University of Warsaw Library*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej – Studia Informacyjne” 2020, vol. 58, no. 2A, pp. 44–60; B. Jaskowska, *Organizational Flexibility of Academic Libraries in a Vuca Reality: The Example of the Functioning of Libraries During the COVID-19 Epidemic*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 70–93; B. Jaskowska, *Management of Academic Libraries in Poland During the COVID-19 Lockdown*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej – Studia Informacyjne” 2020, vol. 58, no. 2A, pp. 29–43; J. Wojciechowski, *Threats to libraries*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 11–27; T. Makowski, *The National Library of Poland During the Coronavirus Pandemic: A Brief History of The First Nine Months of the State of Emergency*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 38–56; T. Wang, B. Lund, *Announcement Information Provided by United States Public Libraries during the 2020 COVID-19 Pandemic*, „Public Library Quarterly” 2020, pp. 1–12; J. R. Matthews, *COVID-19 and Public Libraries: A Real Paradigm Shift*, „Public Library Quarterly” 2020, nr 39(5), pp. 389–390; Co-

czynią się zapewne do wzrostu liczby publikacji na ten temat, gdyż jest to problem ważny i ciekawy zarówno dla samych bibliotekarzy, jak i socjologów, architektów czy psychologów, którzy spojrzą na bibliotekę z różnych perspektyw. Należy pamiętać, że wiedza specjalistyczna w tym zakresie wciąż się poszerza i jest warunkowana po części rozwojem sytuacji pandemicznej.

Niniejszy artykuł stanowić będzie przyczynek do dalszych badań nad dostępnością bibliotek w czasie pandemii. Jego zasadniczym celem jest pokazanie, jak placówki, zarówno akademickie, jak i lokalne, poradziły sobie z sytuacją zamknięcia i jakie środki bezpieczeństwa zastosowano. W jaki sposób starano się utrzymać stały kontakt z czytelnikiem i jak może zmienić się w wyniku pandemii podejście do powierzchni i jej wielofunkcyjności oraz samej architektury. Wieloprzebiegowa analiza pozwoliła na sformułowanie następujących hipotez badawczych:

- pandemia wymusiła ponowne zdefiniowanie przestrzeni bibliotecznej tak, by była bezpieczna dla czytelnika,

---

ping in the time of COVID-19, „American Libraries” 2020, June, pp. 20–23; T. Adamich, *Crisis intervention and library technology: How we responded to COVID-19 library closures*, „Computers in Libraries” 2020, vol. 40, no. 5, pp. 14–17; *Libraries in the age of COVID-19*, „Qualitative and Quantitative Methods in Libraries” 2020, vol. 9 special issue [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.qqml.net/index.php/qqml/issue/view/37>; Y. Mansourian, *Public libraries' services during a pandemic*, „Qualitative and Quantitative Methods in Libraries” 2020, vol. 9 special issue, pp. 41–54; A. Haasio, E. Kannasto, *COVID-19 and its impact on Finnish public libraries*, „Qualitative and Quantitative Methods in Libraries” 2020, vol. 9 special issue, pp. 3–19; A. M. Tammamo, *COVID-19 and libraries in Italy*, „International Information & Library Review” 2020, vol. 52, no. 3, pp. 216–220; J. Peachey, *Making a difference. Libraries, lockdown and looking Ahead*. CarnegieUK Trust, 2020 [online] [dostęp 15 grudnia 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://d1ssu070pg2v9i.cloudfront.net/pex/arnegie_uk_trust/2020/10/13090335/Overarching-report-Making-a-Difference-1.pf. Szczegółowe informacje na temat funkcjonowania bibliotek w czasie pandemii znajdziemy także w materiałach opracowanych przez International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) czy European Bureau of Library Information and Documentation Associations (EBLIDA). Zob. *COVID-19 and the Global Library Field*. 2020 [online] [dostęp 28 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://ifla.org/covid-19-and-libraries>; *A European library agenda for the post-Covid 19*. May 2020 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.eblida.org/Documents/EBLIDA-Preparing-a-European-library-agenda-for-the-post-Covid-19-age.pdf>.

- nowe technologie i postępująca cyfryzacja wpłynęły na relacje biblioteka – użytkownik,
- epidemia może zmienić w przyszłości podejście do architektury bibliotecznej.

W celu omówienia problemu badawczego, jakim jest sytuacja bibliotek w dobie pandemii, sięgnięto po metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Artykuł powstał w oparciu o przegląd zasobów literatury przedmiotu z zakresu bibliotekoznawstwa, urbanistyki i kulturoznawstwa. Materiał badawczy stanowiły także zapisy w ogólnodostępnych zasobach sieci Internet, a w szczególności na portalach społecznościowych (Facebook) wybranych placówek, które były najczęściej wykorzystywane jako miejsce pozyskiwania informacji przez użytkownika. Kwerendę przeprowadzono w okresie pierwszego zamknięcia bibliotek i tuż po otwarciu, kiedy udostępniano księgozbiór w reżimie sanitarnym, ale nie prowadzono stacjonarnej działalności edukacyjnej (15 marca – 30 września 2020). Media społecznościowe stały się w tym przypadku rodzajem jedynej platformy zapewniającej możliwość prezentacji treści, wartości, emocji a przede wszystkim łączności z czytelnikiem. Badanie wpisów pozwoliło na ocenę zastosowanych rozwiązań. Analizą zostały objęte platformy zarówno ośrodków akademickich, jak i lokalnych placówek miejskich. Zestawienie tak różnych pod względem możliwości instytucji miało na celu pokazanie, iż fenomenem współczesnych bibliotek, niezależnie od formy (tradycyjna czy cyfrowa) i wielkości, jest współuczestnictwo użytkownika i książki w jednej przestrzeni, czy to tradycyjnej czy wirtualnej⁴. Bazę źródłową uzupełniają również akty prawne regulują-

---

⁴ Analizą objęto strony internetowe i media społecznościowe wymienionych placówek: Biblioteka Akademii Marynarki Wojennej im. Lecha Kaczyńskiego w Gdyni; Biblioteka Filologiczna Novum w Poznaniu; Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego; Biblioteka Gravit we Wrocławiu (Filia nr 5 MBP); Biblioteka Jagiellońska w Krakowie; Biblioteka Miejska TUVIM w Łodzi; Biblioteka Multimedialna Biblio w Lublinie (Filia MBP); Biblioteka na dworcu Wrocław Główny (Filia nr 12 MBP); Biblioteka na Poziomie (Filia nr 40 MBP w Lublinie im. Henryka Łopacińskiego); Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy. Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego; Biblioteka Publiczna MOKSIR w Chełmku; Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu; Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie; Biblioteka Uniwersytecka w Zielonej Górze; Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu; Biblioteka Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; Centrum FAMA we Wrocławiu; Centrum Nowoczesnego Kształcenia Politechniki Białostockiej; Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka w Katowicach; Galeria Książki

ce funkcjonowanie kultury w czasie pandemii, rekomendacje Biblioteki Narodowej oraz wyniki ankiet ośrodków badań publicznych odnoszące się do sytuacji społeczeństwa w okresie pierwszego lockdownu. W artykule zostały także kilkakrotnie zacytowane wypowiedzi respondentów nadesłane na ankietę, którą w pierwszej połowie 2020 r. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich rozesała do placówek w całej Polsce. Zebrany wówczas materiał opracowała całościowo Małgorzata Kisilowska i przedstawiła w pracy „Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii”. Uzyskane w tym badaniu opinie dały wgląd w funkcjonowanie bibliotek w czasie zamknięcia oraz pokazały emocje, jakie towarzyszyły pracownikom i użytkownikom.

Zbadanie piśmiennictwa, regulacji prawnych odnoszących się do funkcjonowania bibliotek w czasie pandemii oraz wpisów w social mediach pozwoliło na przybliżenie zagadnienia i posłużyło do oceny sytuacji bibliotek, zarówno naukowych, jak i lokalnych, miejskich w dobie SARS-Cov19. Wnioskowanie na podstawie powyższych materiałów umożliwiło uzyskanie nowej wiedzy z dostępnych źródeł i stworzenie katalogu problemów, przed którymi staną w przyszłości nowoczesne biblioteki, jak m.in.:

- podejście do wielofunkcyjności – biblioteka jako trzecie miejsce czy już tylko wypożyczalnia,
- czytelnik i jego obecność w tradycyjnej przestrzeni czy raczej już aktywność w wirtualnej rzeczywistości,
- kwestia kubatury obiektów – czy nadal będzie zapotrzebowanie na duże obiekty.

Wnioski wypływające z przedmiotowej analizy zostały przedstawione w poszczególnych częściach artykułu poświęconych przestrzeni bibliotecznej, nowym technologiom w służbie bibliotek i czytelników

---

(w ramach MBP im. Łukasza Górnickiego w Oświęcimiu); Interaktywne Centrum Edukacyjno-Społeczne Mediateka w Grodzisku Mazowieckim; Książnica Cieszyńska; Lubiteka Miejsko-Powiatowa Biblioteka Publiczna im. J. Lompy; Mediateka-Poczytalnia na DVoRcu w Kielcach (Filia MBP w Kielcach); Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliana Przybosa w Przeworsku; Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu; Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Brzegu Dolnym; Powiatowa i Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. Wiktora Bazieliha w Starym Sączu; Sopoteka (MBP im. J. Wybickiego w Sopocie); Stacja Kultura w Rumi (Filia MBP im. Floriana Ceynowy); Środowiskowa Biblioteka Nauk Ścisłych i Technicznych na potrzeby Innowacyjnej Gospodarki Politechniki Wrocławskiej.

oraz architekturze bibliotecznej w dobie pandemii. Przybliżyły ich sytuację oraz pokazały oddziaływanie na nie epidemii, którą można odbierać jako wstrząs kulturowy, mobilizujący do refleksji nad sposobem ich doświadczania. W czasie pierwszego lockdownu wiele placówek wzmocniło swoją aktywność w sieci, co zapewne przyczyniło się do swobodniejszego przemieszczania się użytkowników między światem realnym a wirtualnym, a tym samym zmieniło ich podejście do bibliotek. Nasze codzienne zanurzenie w cyfrowym i technologicznym świecie sprawiło, że interakcje bibliotek z mediami technologicznymi będziemy postrzegać jako oczywiste i niezbędne dla ich funkcjonowania. Kolejne okresy zamknięcia, jakie miały miejsce pod koniec 2020 i na początku 2021 r. tylko wzmocniły to przeświadczenie.

Przestrzeń biblioteczna w miastach w dobie pandemii

Współczesne biblioteki, pozostając częścią infrastruktury miejskiej, w której fascynacja technologiami typu smart staje się coraz powszechniejsza, dają swoim użytkownikom możliwość ucieczki od codzienności i zanurzenia się w nieskończony świat kultury. Dla miasta, w którym funkcjonują, są wizytówką, m. in. ze względu na architekturę i program. Wpływają na jego udany rebranding i służą poprawie wizerunku nie tylko wśród lokalnych odbiorców, ale też zagranicznych turystów, którzy zaglądają do ich nowoczesnych przestrzeni, jak np. do Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie czy Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach. Placówki te nie tylko oddziałują na poprawę wizerunku danego środowiska, ale przede wszystkim trwają na straży ciągłości kultury i pamięci. Pozostają w ten sposób niezwykle ważnym elementem każdej zbiorowości, która, by dobrze funkcjonować, powinna pamiętać o własnej przeszłości. Spełniają rolę Derridiańskiego archonta – strażnika pamięci. W ich przestrzeniach ma miejsce również wiele interakcji społecznych, które służą nawiązywaniu i podtrzymywaniu relacji międzyludzkich. Społeczność miłośników słowa pisanego, dzielących wspólne zainteresowania i sposoby spędzania czasu, kształtuje się właśnie ze względu na chęć bycia razem ludzi o podobnych postawach, dla których istotna jest wartość i żywotność własnej

kultury. Powstaje w ten sposób wspólnota, która odróżnia się od innych i stanowi obszar kulturowy, bliższy dla jej członków. W takim przypadku biblioteka staje się symbolem miejsca i lokalnej społeczności, miejscem spotkania⁵. Jednocześnie stanowi jej dopełnienie i daje poczucie przynależności. Wynika to też stąd, że

...prawdziwe historie ludzkie dzieją się zawsze lokalnie, że człowiek potrzebuje zakorzenienia i przypisania do konkretnego miejsca, nawet jeśli jest ciągle w drodze⁶.

W takich sytuacjach placówki kulturalno-oświatowe pomagają w budowaniu tożsamości i pozostają ważnym punktem tego procesu.

Tożsamość lokalna powinna mieć do dyspozycji wyraziste punkty oparcia, mogące pełnić rolę punktów odniesienia lub swoistych reperów pamięci i wyobraźni⁷.

Biblioteki mogą być jej markerami i aktywnie wpływać na wizerunek miast. Dlatego każda nowa inicjatywa, zmierzająca do założenia nowej przestrzeni bibliotecznej, jest warta wsparcia. „Podparcie tożsamości miejskiej takimi wyrazistymi markerami-znakami rozpoznawczymi, ułatwia tworzenie pozytywnych wyobrażeń o danym mieście jako wartym odwiedzin czy nawet, co szczególnie ważne, inwestowania”⁸. Wszelkie nowe realizacje w mieście, w tym także te przeznaczone na cele biblioteczne, uzupełniają wykorzystywane już jego elementy i służą kreacji pozytywnego wizerunku. Dotychczas takie cele wpisane były w działania wielofunkcyjnych i wielozadaniowych bibliotek. Pandemia sprawiła, że ich wpływ na budowanie relacji w lokalnych społecznościach został znacznie ograniczony. Jest to tym bardziej bolesne, że zarówno uniwersyteckie, jak i lokalne ośrodki dzięki swojej wielo-

---

⁵ S. Aabø, R. Aunduson, A. Vårheim, *How do public libraries function as meeting place?*, „Library & Information Science Research” 2010, vol. 32, no. 1, pp. 16–26.

⁶ M. S. Szczepański, W. Ślęzak-Tazbir, *Region i społeczność lokalna w perspektywie socjologicznej*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa” 2010, nr 1, s. 15.

⁷ A. Majer, *Miasto według socjologii*, Łódź 2020, s. 180.

⁸ Tamże, s. 180.

funkcyjności, która przez ostatnie lata wniknęła w ich tkanę, służyły nie tylko edukacji, lecz także nawiązywaniu relacji. Warto choćby wymienić takie akcje jak: BUW dla sów, Noc Muzeów czy Noc Bibliotek, które miały na celu nie tylko edukację, ale również integrację, bowiem przyciągały zawsze wielu zainteresowanych⁹. Realizowane przez nie projekty sprawiały, że ośrodków bibliotecznych nigdy do końca nie traktowano jako przestrzeni samotności, może za wyjątkiem pomieszczeń przeznaczonych do pracy indywidualnej. Patrząc na współczesne biblioteki i zagłębiając się w ich ofertę, zapewne nie raz zastanawialiśmy się, czy dla użytkownika ważniejszy jest ich księgozbiór czy też atmosfera, ślad i wrażenie, jakie pozostawia w jego świadomości taka wizyta. Pandemia sprawiła, że jeszcze wyraźniej widzimy, iż elementy te są nierozzerwalne i wpływają na ocenę danej placówki. Wirtualna rzeczywistość żadnego z nich nie zastąpi, na co wskazują wypowiedzi respondentów zamieszczone w pracy M. Kisilowskiej¹⁰:

Bibliotekarzom brakuje niewątpliwie bezpośredniego kontaktu z czytelnikiem, natomiast czytelnikowi brakuje wolnego dostępu do książek, przez co niektóre ciekawe pozycje nie są zauważane. Brakuje też gwaru i zajęć z najmłodszym czytelnikiem, kawiarenki prasowej oraz zajęć z seniorami, co stanowiło do tej pory znaczną część naszej pracy i przekładało się na wzrost czytelnictwa. (AD50-75)¹¹.

lub inny głos potwierdzający, że czytelnicy potrzebują przestrzeni bibliotecznej, która przed pandemią stała przed nimi otworem i umożliwia ciekawe spędzenie wolnego czasu:

---

⁹ *Noc Bibliotek* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://nocbibliotek.ceo.org.pl>; *Noc Muzeów* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://pl.wikipedia.org/wiki/Noc_Muze%C3%B3w; *BUW dla sów* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.uw.edu.pl/events/event/buw-dla-sow-3/>.

¹⁰ M. Kisilowska, *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*, Warszawa 2021.

¹¹ Tamże, s. 195–196.

samo wypożyczanie książek to tylko kropla w działalności bibliotek. Odbywało się u nas wiele spotkań autorskich, podróżniczych, dyskusyjnych itp. Ludzie po prostu lubili się tu spotkać... (AD50-93)¹².

Tym bardziej, że w przestrzeniach bibliotek życie toczy się nieśpiesznie, nieponaglana rytmem dnia, co w obecnej dobie jest atrakcyjne dla czytelnika poszukującego chwili odpoczynku. Pozostając składnikiem wielkomięskiej mitologii, są otwarte na wiedzę i starają się od wieków funkcjonować wbrew wszelkim przeciwnościom. Trudno nie zgodzić się ze zdaniem Andre Carneige, że „biblioteka przewyższa każdą rzecz, jaką społeczność może zrobić, aby przynieść korzyść swoim mieszkańcom. Biblioteka to niewysychające źródło na pustyni”¹³. W wyniku pandemii, podobnie jak większość instytucji kultury, stała się miejscem o zwielokrotnionej nieobecności a wręcz zyskała status nie miejsca. Dwa spojrzenia na tą samą przestrzeń – sprzed i w trakcie pandemii – pokazują, że jedna tętni życiem, a druga zamyka się, generując zwielokrotnioną pustkę, stając się miejscem odwróconego istnienia. Biblioteka bez czytelników, którzy są gwarancją jej istnienia, którzy sprawiają, że jest miejscem realnej obecności, zanika niezależnie od tego, jak bogaty będzie miała księgozbiór. Podobnie jak najslawniejsze dzieła sztuki pozbawione kluczowych elementów. „Narodziny Wenus” Sandra Botticelliego czy „Tratwa meduzy” Théodore’a Géricaulta bez głównych postaci, to jak placówki biblioteczne bez czytelnika. Puste obrazy w projekcie Jose Manuella Bollestera¹⁴ są tak niepokojące i niecodzienne, jak zamknięta i wygaszona Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Czy epidemia przyniesie koniec bibliotek w obecnym kształcie, czy raczej będziemy musieli przyzwyczaić się do ich nowej formy, która mgliście będzie przypominała dawne placówki pełne ży-

---

¹² Tamże, s. 194.

¹³ Cytat za: *Myślenie projektowe w bibliotekach. Podręcznik projektowania usług skopionych na użytkownikach*, tłum. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, [online] 2015, s. 4. [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: http://www.sbc.org.pl/Content/249032/MYSLЕНИЕ_PROJEKTOWE_W_BIBLIOTEKACH_2015_FRSI.pdf.

¹⁴ Jose Manuell Bollester (1960–) – malarz, fotograf. Autor projektu „Ukryte przestrzenie”, w którym z klasycznych dzieł usuwa wszelkie postacie, tym samym nadaje im nowy niepokojący wyraz.

cia, zmieniające się zależnie od oczekiwań czytelników? Na to pytanie na razie jest trudno znaleźć odpowiedź. Szczególnie newralgiczna w obecnej sytuacji jest kwestia wolnego dostępu do zbiorów. Jego długa historia sięga roku 1877, kiedy Melvil Dewey¹⁵ zaproponował, by udostępnić magazyny czytelnikom mającym podbudowę naukową. Jednak na pierwsze tego typu placówki użytkownicy musieli poczekać – w Stanach Zjednoczonych do końca XIX wieku, a w Europie początku XX wieku. Dopiero koncepcje Angus MacDonalda przyniosły popularyzację tej formy udostępniania księgozbioru¹⁶. Czy nowa rzeczywistość przyniesie jego śmierć, a książki ponownie wrócą do przestrzeni magazynowej? Obecnie w takiej sytuacji znalazły się biblioteki, w których wolny dostęp stanowił o ich istocie, jak na przykład Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Placówka między innymi z tego względu zyskała uznanie ekspertów i użytkowników¹⁷. W tym przypadku przestrzenie dla bibliotekarzy, czytelników i księgozbioru są ze sobą mocno zespolone. Respondenci, którzy odpowiedzieli na ankietę przesłaną przez SBP, również negatywnie ocenili brak możliwości swobodnego korzystania z księgozbioru:

Ograniczenie dostępu do zbiorów i usług przez tak długi czas spowodowało, że w dużej mierze będziemy od nowa wypracowywać publiczność/odbiorców naszych usług (gry planszowe, wystawy edukacyjne, kino itp.). Wypożyczanie książek bez wolnego dostę-

---

¹⁵ Melville Louis Kossuth Dewey (1851–1931), amerykański bibliotekarz, twórca klasyfikacji zbiorów bibliotecznych zwanej od jego nazwiska Klasyfikacją Dziesiętną Deweya. Współtwórca Stowarzyszenia Bibliotek Amerykańskich (ang. *American Library Association*) oraz pierwszej na świecie szkoły kształcącej bibliotekarzy, Columbia School of Library Economy. Szkoła została przeniesiona do Alabamy, gdzie funkcjonowała jako New York State Library School. Zob. W. A. Wiegand, *Irrepressible Reformer: A Biography of Melvil Dewey*, Chicago 1996; *Melvil Dewey* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://pl.wikipedia.org/wiki/Melvil_Dewey.

¹⁶ A. S. MacDonald, *A library of the future*, „Library Journal” 1933; H. Wiącek, *Z historii bibliotek o wolnym dostępie do półek*, „Bibliotekarz” 1958, nr 7–8, s. 218–226.

¹⁷ E. Kobierska-Maciuszko, *Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie – koncepcja architektoniczna. Rozwiązania funkcjonalne. Pierwszy rok działania*, [w:] *Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, pod red. J. Chruścińskiej, E. Kubisz, Warszawa 2001, s. 63–80.

pu do półek wielu czytelników zniechęca. Podobnie z czytelnikami w czytelnich – odbiorców prasy (A50/100-6)¹⁸.

Problem ten dotyczył nie tylko dużych placówek akademickich, lecz również mniejszych, publicznych, gdzie swobodne korzystanie ze zbiorów było elementem zachęcającym do wizyty. Wśród samych bibliotekarzy pojawiła się też obawa, że fizyczna absencja czytelników w danej placówce, wynikająca np. z braku możliwości osobistego zapoznania się ze zbiorami, może skutkować konsekwencjami w postaci zmniejszenia finansowania¹⁹. W zaistniałej sytuacji biblioteki stanęły przed koniecznością ponownego zdefiniowania zasad funkcjonowania wolnego dostępu i opracowania kompleksowych reguł udostępniania księgozbioru. W początkowej fazie pandemii wprowadzono zalecenia, które miały zapewnić bezpieczeństwo zarówno pracownikom, jak i użytkownikom, m.in.: obowiązkową dezynfekcję rąk, utrzymywanie dystansu społecznego czy przeniesienie części aktywności do sieci²⁰. Natomiast po decyzji o zawieszeniu działalności instytucji kultury i placówek szkolnictwa artystycznego²¹, biblioteki podjęły stara-

---

¹⁸ M. Kisilowska, *Biblioteki...*, s.177.

¹⁹ Tamże, s. 194, 197; I. Sójkowska, *Biblioteki podczas i po pandemii koronawirusa – wstępny raport EBLIDY*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/article/view/691/720.

²⁰ *Zalecenia MKiDN w związku z koronawirusem SARS-CoV-2*. (6.03.2020) [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/zalecenia-mkidn-w-zwiazku-z-koronawirusem-sars-cov-2>.

²¹ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, *Dz. U. 2020, poz. 433, 441, 461, 478*; Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 491*; Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 566*; Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 10 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 658*; Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 697*; *#Koronawirus: ograniczenie działalności instytucji kultury przedłużonego odwołania (21.03.2020)* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/koronawirus-ograniczenie-dzialalnosci-instytucji-kultury-przedluzone-do-odwolania>; *#Koronawirus: zawieszenie działalności instytucji kultury i placówek szkolnictwa artystycznego (11.03.2020)* [online]

nia o zatrzymanie przy sobie czytelników, kierując do nich ofertę online. Bibliotekarze wykonywali najczęściej swoje obowiązki w sposób hybrydowy, a sformułowane w pierwszych miesiącach pandemii zalecenia, m.in. przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN), Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii czy Bibliotekę Narodową²², stanowiły istotne ułatwienie w zorganizowaniu codziennej

---

[dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/zawieszenie-dzialalnosci-instytucji-kultury-i-placowek-szkolnictwa-artystycznego>.

²² *Bezpieczeństwo epidemiczne w bibliotekach (23.03.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/3938-bezpieczenstwo-epidemiczne-w%26nbspbibliotekach.html>; *Opinia Biblioteki Narodowej dotycząca ograniczenia działalności bibliotek publicznych na podstawie Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r., w sprawie ogłoszenia na obszarze RP stanu zagrożenia epidemicznego (16.03.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/w-bibliotece/3930-opinia-biblioteki-narodowej-dotyczaca-ograniczenia-dzialalnosci-bibliotek-publicznych.html>; *Rekomendacje Biblioteki Narodowej dla bibliotek po zniesieniu zakazu prowadzenia działalności bibliotecznej (16.04.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/w-bibliotece/3961-rekomendacje-biblioteki-narodowej-dla-bibliotek-po-zniesieniu-zakazu-prowadzenia-dzialalnosci-bibliotecznej.html>; *Rekomendacja BN dotycząca konsultacji bibliotek z inspektorami sanitarnymi (2.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/3977-rekomendacja-bn-dotyczaca-konsultacji-bibliotek-z-inspektorami-sanitarnymi.html>; *Rekomendacje Biblioteki Narodowej dotyczące otwarcia czytelni w bibliotekach (28.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://lustrbiblioteki.pl/2020/05/rekomendacje-biblioteki-narodowej-dotyczace-otwarcia-czytelni-w-bibliotekach/>; *Rekomendacje Biblioteki Narodowej dotyczące organizowania wydarzeń w bibliotekach (10.06.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/4007-rekomendacje-biblioteki-narodowej-dotyczace-organizowania-wydarzen-w-bibliotekach.html>; *Rekomendacje BN dla bibliotek w powiatach objętych specjalnymi obostrzeniami podczas epidemii (8.08.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/4036-rekomendacje-bn-dla-bibliotek-w-powiatach-objetych-specjalnymi-obostrzeniami-podczas-epidemii.html>; *Skrócenie okresu kwarantanny książek w bibliotekach do 3 dni (4.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/3978-skrocenie-okresu-kwarantanny-ksiazek-w-bibliotekach-do-3-dni.html>; *Wytyczne dla funkcjonowania bibliotek w trakcie epidemii COVID-19 w Polsce (28.04.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologie/biblioteki>; *Zalecenia MKiDN w związku z koronawirusem SARS-CoV-2. (6.03.2020)* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/zalecenia-mkidn-w-zwiazku-z-koronawirusem-sars-cov-2>.

pracy, również po wznowieniu działalności w reżimie sanitarnym na początku maja 2020 r. Ze względu na trudności z dostosowaniem swoich przestrzeni do wymagań sanitarnych, nie wszystkie placówki udostępniły w tym terminie zbiory czytelnikom²³. W kolejnych miesiącach, w zależności od zmieniającej się sytuacji epidemicznej, Biblioteka Narodowa wydawała kolejne rekomendacje²⁴. Zalecała w nich m.in.:

- zachowanie podstawowych zasad bezpieczeństwa jak: dezynfekcja rąk, zasłanianie nosa i ust, zachowanie bezpiecznej odległości,
- wprowadzenie przerw w działaniu placówek tak, by możliwe było przeprowadzenie dezynfekcji i wietrzenia pomieszczeń,
- każdorazową dezynfekcję blatów, na których leżały książki zwrócone przez czytelnika,
- zainstalowanie przesłon w informatoriach i innych miejscach bezpośredniego kontaktu bibliotekarza z czytelnikiem,
- niedelegowanie pracowników powyżej 60 roku życia oraz przewlekle chorych do pracy wymagającej bezpośredniego kontaktu z użytkownikiem,
- ograniczenie spotkań na terenie biblioteki na rzecz wydarzeń w formie online,
- korzystanie z zasobów bibliotek cyfrowych: m.in. *Academica*, *Polona*,
- wprowadzenie dodatkowych usług jak np. „Digitalizacja na życzenie”, „Książka na telefon” dla osób starszych lub niepełnosprawnych oraz rozważenie zakupu książkomatu i wrzutni działających całodobowo,

---

²³ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 maja 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii*, Dz. U. 2020, poz. 792.

²⁴ *Biblioteki* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/Web/kultura/biblioteki>; *Rekomendacje BN dotyczące funkcjonowania bibliotek podczas epidemii, stan na 9 października 2020 r.* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.sbp.pl/artyku-1/?cid=22857&prev=1>; *Rekomendacje BN dotyczące funkcjonowania bibliotek podczas epidemii, stan na 24 października 2020 r.* [online] [dostęp 29 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/4035-rekomendacje-bn-dotyczace-funkcjonowania-bibliotek-podczas-epidemii%2C-stan-na-24-pazdziernika-2020-roku.html>.

- wprowadzenie dogodnych godzin otwarcia w celu podtrzymania wypożyczeń do domu,
- zawieszenie wypożyczeń międzybibliotecznych ze względu na ewentualne trudności przy doręczaniu przesyłek, konieczną kwarantannę zbiorów i ograniczone możliwości udostępniania ich czytelnikom,
- zawieszenie korzystania ze zbiorów w wolnym dostępie do momentu znaczącego spadku zachorowań na danym terenie,
- kierowanie na trzydniową kwarantannę książek zwróconych przez czytelnika,
- odejście od prenumeraty dzienników i tygodników w formie papierowej na rzecz wydań cyfrowych.

Pandemia wymusiła przeorganizowanie przestrzeni oraz zmiany w sposobie funkcjonowania, co widoczne jest w cytowanych powyżej wytycznych Biblioteki Narodowej. Dla użytkowników stale korzystających z oferty wielofunkcyjnych bibliotek jest to istotne utrudnienie. Dla nich percepcja przestrzeni jest powiązana z działaniem i tym, co w niej można zrobić a w mniejszym stopniu z samą aranżacją²⁵. Tymczasem w dobie pandemii w przestrzeni bibliotecznej niewiele można zdziałać. Zgodnie z zaleceniami, w każdej z placówek dokonano jej reorganizacji, wydzielono pomieszczenie na kwarantannę książek, a przede wszystkim zrezygnowano z wszelkiego rodzaju spotkań stacjonarnych, które do tej pory miały tam miejsce, na rzecz działań online oraz przeszkolono pracowników:

Zredagowano, wydrukowano samodzielnie lub zakupiono i porozmieszczano w pomieszczeniach biblioteki napisy informujące użytkowników o nowych zasadach korzystania z usług biblioteki i konieczności zachowania ostrożności. Przeszkolono bibliotekarzy w obostrzonej obsłudze czytelników, konieczności bezwzględnego poddawania książek kwarantannie. (AD50-95)²⁶.

W lokalnym radio, przed otwarciem, dyrektor udzielił wywiadu z informacjami o „nowych” zasadach korzystania z biblioteki.

---

²⁵ Zob. E.T. Hall, *Ukryty wymiar*, Warszawa 2009.

²⁶ M. Kisilowska, *Biblioteki...*, s. 147.

Dla naszych pracowników oraz bibliotekarzy z terenu powiatu przygotowaliśmy specjalne szkolenia bhp (w formie prezentacji), z uwzględnieniem najważniejszych zasad obowiązujących w czasie pandemii. (A50/100-7)²⁷.

Wdrożone środki bezpieczeństwa mają ułatwić funkcjonowanie biblioteki w reżimie sanitarnym tak, by korzystanie z zasobu było bezpieczne zarówno dla użytkowników, jak i pracowników. Niemniej jednak zmieniają one podejście do sposobu wykorzystania tej konkretnej przestrzeni. Poza wskazanymi wytycznymi MKiDN czy Biblioteki Narodowej pomocne w rozwiązaniu problemów z udostępnianiem zbiorów, które teraz generuje sytuacja epidemiczna, mogą być narzędzia design thinking, pozwalające wypracować korzystne rozwiązania. Myślenie projektowe jest kreatywnym, celowym procesem ułatwiającym rozwiązywanie trudności, stawiającym użytkownika i jego potrzeby w centrum uwagi. Narzędzie to może okazać się niezastąpione przy opracowywaniu nowych i bezpiecznych zasad korzystania z oferty bibliotecznej. W myśleniu projektowym na pierwszy plan wysuwa się nie kwestia wyglądu, lecz funkcjonowania danej przestrzeni i jej wpływu na czytelnika²⁸. Nowa sytuacja zmusza do przekształcenia ich tak, by były bezpieczne, ale nadal pozostały atrakcyjne i skupione na użytkowniku, mimo znacznych ograniczeń, jakie nałożył na nie stan epidemii. Myślenie projektowe wykorzystujące Model 3I (inspiracja, twórcze generowanie pomysłów, budowanie prototypu (ang. *inspiration, ideation, implementation*)) może zainspirować do wdrożenia innowacji, które będą wykorzystywane także po wygaśnięciu zagrożenia. Biblioteki jako instytucje, które gromadzą przejawy życia i udostępniają

---

²⁷ Tamże, s. 147.

²⁸ *Myślenie projektowe w bibliotekach. Podręcznik projektowania usług skupionych na użytkownikach*, tłum. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, [online] 2015, s. 4 [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: http://www.sbc.org.pl/Content/249032/MYSLENIE_PROJEKTOWE_W_BIBLIOTEKACH_2015_FRSI.pdf; M. Kisielewska, *Myśl rozwiązaniami, czyli jak ugryźć Design Thinking* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://nowy-marketing.pl/a/9208,mysl-rozwiazaniami-czyli-jak-ugryzc-design-thinking>; B. Holma, *Myślenie projektowe (Design Thinking) w pigułce dla bibliotek* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: biblioteki.org/poradniki/Myslenie_projektowe_design_thinking_w_pigulce_dla_bibliotek.html.

swoje zasoby szerokiemu gronu odbiorców, powinny sięgać po metody design thinking, wykorzystujące myślenie dywergencyjne oraz konwergencyjne, by znaleźć najlepsze rozwiązania na ten trudny czas. Warto pamiętać, że XXI wiek cechuje najwyższy współczynnik zmian, jeśli chodzi o styl życia czy wymierania kultur, języków i tradycji. Dotychczas żaden moment dwóch minionych dekad nie był dla nas tak dotkliwy na wszystkich polach. Stąd oczekiwanie, że dzisiejsze biblioteki, które dbają o zachowanie dorobku kulturalnego pokoleń, szybko odnajdą się w nowej sytuacji i umożliwią bezpieczny dostęp do swoich zbiorów. Tym bardziej, że

dla pewnej grupy czytelników, wcale niemałej, kontakt z książką ma wymiar również fizyczny, sensualny. Czerpią satysfakcję z obcowania z nią nie tylko jako nośnikiem treści, ale również przedmiotem. [...] Takim użytkownikom trudno pogodzić się z faktem, że biblioteka przestała być „supermarketem”, w którym można swobodnie „buszować” pomiędzy regałami, ciesząc się z bezpośrednio obfитоści oferty, a zamiast tego stała się w zasadzie wyłącznie „sklepem online”- wprawdzie z tym samym asortymentem, ale niedostępnym już na dosłowne wyciągnięcie ręki (A500-9)²⁹.

Potencjał nowych technologii w służbie bibliotek i czytelnika

W czasie zamknięcia większość bibliotek przeniosła swoją aktywność do sieci. Sięgnięto po narzędzia elektronicznej komunikacji, które ułatwiły kontakt z użytkownikiem, a media społecznościowe i e-bazy pomogły w promocji i udostępnianiu zasobu, jak np. w Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach, gdzie na potrzeby edukacyjne uruchomiono Dydaktyczną Bibliotekę Cyfrową Uniwersytetu Śląskiego, a na kanale You Tube CNI BA official publikowano filmy omawiające zasady korzystania z zasobu cyfrowego³⁰. Dzięki osiągnię-

---

²⁹ M. Kisilewska, *Biblioteki...*, s. 179.

³⁰ G. Razik, A. Szumiec, K. Wyszyńska, „Biblioteka otwarta” w czasie pandemii, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/article/view/684/721.

ciom techniki możliwa stała się także praca zdalna, świadczona przez część bibliotekarzy³¹. Czy więc Internet, który usunął monopol na wiedzę, ale nie daje nam poczucia miejsca, wygra w wyścigu o czytelnika, zaprzeczając istocie kontaktów „twarzą w twarz”³², które wzmacniają zaufanie i są ważnym elementem organizacji społecznej? Czy z czasem nowe technologie, umożliwiające zdalne korzystanie z księgozbioru z dowolnego zakątka świata, zastąpią tradycyjny kontakt z książką? Biblioteki online dzisiaj i jeszcze dekadę temu to dwa różne i jakże odległe od siebie już formaty. Cyfrowe zbiory to udogodnienie nie tylko dla naukowców, ale wszystkich tych, którzy chcą poszerzyć horyzonty. Jednak wiele pozycji wydawniczych, nawet tych nowych, nie ma wersji elektronicznej. Poza tym nie wszyscy mają bezpośredni i szybki dostęp do sieci. W tym przypadku cyfryzacja i biblioteka online nie zastąpi bezpośredniego kontaktu z książką. Wprawdzie dzięki nowoczesnym technologiom dzisiejsze księżnice weszły na kolejny etap rozwoju i wykorzystują cyfryzację do podnoszenia wskaźników popularności oraz standardów pracy, nauki i własnego rozwoju, to jednak wielofunkcyjna biblioteka, pracująca w dobrze nam znanym trybie i dla wielu będąca trzecim miejscem, jest nadal niezbędna dla zachowania osiągnięć cywilizacji. Dlatego tak ważne jest, by wykorzystać wszelkie narzędzia, aby przywrócić bibliotekę czytelnikom³³. Nowe technologie mają przede wszystkim w tym pomóc, a nie zaszkodzić. „Wszechobecne media cyfrowe to zmiana zawartości, instytucji, publiczności i modelu komunikacji z relacji nadawca-medium-odbiorca, na model serwer-klient, razem z bezpośrednią, chociaż nieosobową kooperacją między użytkownikami. Można więc mówić o dezintermediacji przekazu w sensie

---

³¹ A. Kamińska, A. Książczak-Gronowska, Z. Wiorogórska, *The Use of Information and Communication Technologies in Academic Libraries in a crisis Situation. Experiences of the University of Warsaw Library*, „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne” 2020, vol. 58, no. 2A, pp. 44–60; K. Popławska, M. Furgał, *Biblioteka Politechniki Poznańskiej w czasie pandemii*, „Biblioteka i Edukacja” 2020, nr 18 [online] [dostęp 12 lutego 2021]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/2299565X.18.2/287>.

³² S. Bowles, H. Gintis, *Social Capital and Community Governance*, „The Economic Journal” 2002, t. 112, nr 483, s. 419–436.

³³ A. Fit, *Biblioteka na Woli: książką w koronawirusa*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/viewww/689>.

nieobecności „żywego” pośrednika, a sieć internetową rozpatrywać w kategoriach medium socjoaktywnego, dzięki któremu ludzie mogą poszerzać swoje zasoby oraz budować nowe relacje”³⁴. Nikt zapewne nie chce, by biblioteka zyskała wyłącznie użytkowników online, jak miało to miejsce w czasie lockdownu. Wówczas placówki starały się utrzymywać kontakt z czytelnikami za pośrednictwem social mediów, a technologie informacyjne częściowo pomogły w zniwelowaniu negatywnych skutków epidemii. Wprawdzie cyfrowy świat, który zagarnął wiele funkcji z naszego codziennego życia, jest konkurencją dla tradycyjnie pojmowanej biblioteki, to w tej konkretnej sytuacji kryzysu miał pozytywny wpływ. Dzięki inicjatywom w sieci, biblioteki, które przez lata dbały o atrakcyjny wizerunek, zabiegały o wyrazistość, chciały zwracać na siebie uwagę, były gotowe na przyjmowanie i rozwijanie prorozwojowych impulsów, nie zaprzepaściły wielu godzin pracy poświęconych na promowanie kultury i czytelnictwa. Dla części z nich był to też impuls, by poprawić dotychczasowy sposób wirtualnej komunikacji. Prawie 60 bibliotek otrzymało także wsparcie finansowe na prowadzenie działalności kulturalnej w ramach programu „Kultura w sieci”, jak np. Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu (projekt o nazwie: *Wpadnij w bibliosieć*), Biblioteka Raczyńskich (projekt: *Muzeum Biblioteki Raczyńskich online*), Książnica Cieszyńska (projekt: *Zapomniane ziemie. Literatura polska na Zaolziu 1920–2020*), Miejska Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (projekt: *Wirtualna Wędrówka Wirtuozów*) czy Stowarzyszenie EBIB (projekt: *Bibliografia polska Stanisława Lema online*)³⁵. W tym szczególnym czasie oferowały online ciekawe treści tym, którzy pozostawali w realnej, domowej przestrzeni. W ten sposób zachęcały do korzystania ze swoich zasobów, a także przyjmowały zlecenia na dodatkowe usługi, jak np.: ska-

---

³⁴ K. W. Krzysztofek, *Status mediów cyfrowych: stare i nowe paradygmaty*, „Global Media Journal” 2006, nr 1, s. 1–15.

³⁵ *Kultura w sieci – program MKiDN finansowania zmian formy upowszechniania działalności twórczej* (6.04.2020) [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/kultura-w-sieci-rusza-program-mkidn-finansowania-zmian-formy-upowszechniania-dzialalnosci-tworczej>; *Kultura w sieci – prawie 60 bibliotek otrzymało wsparcie na działalność kulturalną on-line* (15.05.2020) [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://lustrbiblioteki.pl/2020/05/kultura-w-sieci-prawie-60-bibliotek-otrzymano-wsparcie-na-dzialania-kulturalne-on-line>.

nowanie artykułów czy przygotowanie tematycznego zestawienia bibliograficznego. Największym wyzwaniem dla nich było pozostanie w kontakcie z czytelnikami. Dlatego zachęcały do korzystania ze wspomnianych już baz tekstowych i bibliotek cyfrowych, jak np. Polona, Academia, BazTech, Directory of Open Access Books, DOAB, CEON Biblioteka Nauki-Otwarta Nauka, RepOD Platforma Otwartej Nauki, Otwórz Książkę, Repozytorium CeON czy Oxford University Press, Archaexpress, SAGE Premier. W tej sytuacji był to jeden z lepszych sposobów na zapewnienie bezpośredniego dostępu do wiedzy. Propozycje dla dorosłych użytkowników były zróżnicowane i obejmowały: spotkania autorskie (transmisje, retransmisje), warsztaty literackie, plastyczne, spotkania klubów książki, recenzje, wystawy i relacje z różnego rodzaju spotkań, konkursy, webinaria czy udostępnianie kodów do ebooków. Biblioteki promowały zarówno własne przedsięwzięcia, jak również na swoich platformach polecały wydarzenia przygotowywane przez inne instytucje kultury. W ten sposób zachęcały do śledzenia oferty teatrów i muzeów w kraju i za granicą. Promowały różne akcje mające miejsce w przestrzeni wirtualnej, jak choćby „Wpuść Operę i balet do domu” Teatru Wielkiego Opery Narodowej czy spotkania autorskie: #NieZostawiamCzytelnika, Opowieści w czasach zarazy. Wiosną, zamknięte europejskie miasta wyglądały równie surrealistycznie, jak odległe i również pozostające w izolacji ich azjatyckie odpowiedniki. Podróże czy zwiedzanie w realnej rzeczywistości pozostawały niedostępne. Jedynie za sprawą Internetu można było się przenieść do wybranych zakątków. Niezwykle pomocne w tym okazały się biblioteki, które zamieszczały linki do stron o bliskich i dalekich krajach oraz instytucji kultury, które umożliwiały wirtualne zwiedzanie swoich zasobów. W ten sposób, nie wychodząc z domu, można było odbyć wędrowkę po Muzeum Guggenheima w Nowym Jorku czy Muzeum Salvadora Dali w Katalonii, a także zobaczyć archiwalną wystawę w CK Zamek „Frida Khalo i Diego Rivera” czy zamkniętą z powodu epidemii ekspozycję „Cały świat to Bauhaus”, zorganizowaną przez SARP w Warszawie. W ramach wirtualnych wędrowek zachęcały także do poznawania innych bibliotek, m. in. Biblioteki Kongresu, Biblioteki Brytyjskiej czy Biblioteki Narodowej Rosji. Opowiadały o ciekawych miejscach, w których mieszczą się ich siostrzane odpowiedniki. Przenosząc część aktywności do sieci, próbowały stworzyć obszar, który dla ich dotychcza-

sowych czytelników byłyby namiastką „trzeciego miejsca”. Stąd na ich stronach nie brakowało ciekawostek ze świata kultury. Informowały m.in. o gobelinach inspirowanych Tolkienem, sprzedaży XV-wiecznego egzemplarza Koranu na aukcji w domu aukcyjnym Christie’s, książkowych rzeźbach, łódzkich rzeźbach plenerowych czy rozdaniu nagród NIKE i przyznaniu literackiej nagrody Nobla. W sieci promowały zakupione nowości, organizowały spotkania czytelnicze, obdarowywały czytelników darmowymi kodami do IBUK Libra czy Legimi. Popularyzowały także własne zbiory z różnych dziedzin, np. muzyki, sztuki, filologii, a to wszystko przy okazji przypadających na czas zamknięcia świąt jak: Dzień Muzyki, Międzynarodowy Dzień Tłumacza czy Światowy Dzień Sztuki. O znaczeniu wiedzy przypominały także w ramach realizowanych, już po częściowym otwarciu, wydarzeń jak: Tydzień Otwartej Nauki, Festiwal BETWEEN.POMIĘDZY (tegoroczna edycja „Kosmopolis 2020”), Literacki Sopot, Plener Literacki w Gdyni, Międzypokoleniowy Festiwal Literatury Dziecięcej – Ojce i Działki w Lublinie i Zamościu czy wystaw m.in. „Beethoven – wielki inspirator”, „Kraków i Uniwersytet Jagielloński na kartach pocztowych sprzed 100 lat” (Biblioteka Jagiellońska), a także spacerów edukacyjnych m. in.: fotograficznego czy śladami łódzkich pisarek i poetek (Biblioteka TUVIM). W sieci promowały także akcje Tydzień Bibliotek czy #NieZostawiamCzytelnika³⁶. Część oferty online była skierowana także do najmłodszych użytkowników i uwzględniała głośne czytanie bajek, konkursy, quizy, gry, warsztaty plastyczne, spotkania autorskie, teatryzki³⁷.

Zaproponowanie użytkownikowi tak różnorodnej oferty własnej bądź pochodzącej ze źródeł zewnętrznych, wymagało od bibliotekarzy zaangażowania i wiązało się z koniecznością wykorzystania odpowiednich rozwiązań technicznych. Jak wyglądał codzienny kontakt online z użytkownikiem, dobrze obrazuje odpowiedź na ankietę:

---

³⁶ #NieZostawiamCzytelnika-akcja SBP (7.04.2020) [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: [http://www.sbp.pl/o_bibliotekach/wydarzenia/_niezostawiam_czytelnika.](http://www.sbp.pl/o_bibliotekach/wydarzenia/_niezostawiam_czytelnika;); Tydzień Bibliotek i dzień bibliotekarza 2020 w wirtualnej przestrzeni (7.04.2020). [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://sbp.pl/arttykul/?cid=22329&prev=1>.

³⁷ M. Kisilowska, *Biblioteki...*, s. 130–131.

Na profilu na Instagramie codziennie prowadziliśmy zajęcia online. W poniedziałek wspólnie z czytelnikami pisaliśmy opowiadanie. W każdy czwartek przygotowujemy zajęcia z EduRobotem, natomiast w piątek quizy, zagadki, ankiety i zabawy, np. „Odgadnij tytuł książki po fragmencie okładki”, literacka gra w statki. Na blogu publikowaliśmy recenzje książkowe dla dorosłych i dzieci. Na Instagramie czytelnicy brali aktywny udział, tworząc wspólnie InstaStory, odpowiadając na posty w komentarzach. W zależności od postu, liczba oglądających wahała się w granicach 300 osób, a każdy post miał około 100 polubień, zaś InstaStory oglądało około 50 osób. Dodatkowo na InstaStory udostępnialiśmy linki do spotkań online z pisarzami z portalu granice.pl. (A100/500-22)³⁸.

Nie był to jednak standard, jeśli chodzi o działania w sieci, ponieważ mniejsze placówki nie mogły sobie pozwolić na tak dużą aktywność z powodu zbyt małej liczby pracowników bądź ze względu na ograniczenia sprzętowe, brak kont w mediach społecznościowych. Czas „bez czytelnika” wykorzystywano w takich przypadkach najczęściej na prace bieżące a także na doksztalcanie. W Internecie pojawiły się oferty bezpłatnych kursów adresowanych do bibliotekarzy i pracowników nauki. W akcję dzielenia się wiedzą włączyły się niektóre biblioteki, jak np. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Biblioteka Pedagogiczna im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej w Toruniu, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi, Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku, a także Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich czy Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego realizująca projekt: *Biblioteka on-line: program szkoleń dla biblioteki*³⁹.

---

³⁸ Tamże, s. 136.

³⁹ *Szkolenia dla pracowników naukowych* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.buw.uw.edu.pl/szkolenia-dla-pracownikow-naukowych/>; *Oferta edukacyjna* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.bptorun.edu.pl/87/dla-nauczycieli-i-bibliotekarzy-szkolnych-2>; K. Figurska, M. Wachowicz, *COVID-19 nam niestraszny – działalność Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Kotarbińskiego w Łodzi z koronawirusem w tle*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/article/view/686/722; A. Gałęcka-Golec, K. Puksza, E. Witkowska, *Biblioteka w czasie pandemii – doświadczenia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp

Na stronach tych instytucji można było znaleźć wiele informacji o organizowanych online szkoleniach, poświęconych kwestiom funkcjonowania bibliotek i służących zwiększeniu kompetencji pracowniczych⁴⁰. SBP oraz Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informatycznego otrzymały również wsparcie finansowe w ramach tarczy antykryzysowej na prowadzenie działalności edukacyjnej online⁴¹. Internet zapewnił, w dobie pandemii, zarówno lokalnym, jak i akademickim⁴² placówkom alternatywną przestrzeń, w której wybierając social media mogły w pewnym stopniu kontynuować dotychczasową działalność i utrzymać kontakt z czytelnikiem. Po częściowym otwarciu nadal zachęcały do korzystania z kultury online. Prawie codziennie zamieszczały w mediach spo-

---

28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/article/view/687/723; A. Grzechnowska, *Initiatives of the Polish Librarian's Association for Libraries and Readers in the First Phase of the Pandemic*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 122–137; *Oferta szkoleń dla bibliotekarzy od SBP (27.03.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22265&prev=1>; *Oferta szkoleń dla bibliotekarzy od SBP (3.09.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22265&prev=383>; *Nowe tematy w ofercie szkoleń online SBP dla bibliotekarzy (20.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22490&prev=383>.

⁴⁰ Tematyka szkoleń była zróżnicowana. Poniżej kilka przykładowych tematów z oferty SBP, najlepiej obrazujących szerokie spektrum omawianych zagadnień: *Książka „Biblioteka przyjazna dla osób w spektrum autyzmu. Kilka wskazówek na start”*, *„Książka i czytelnik – (nie)codzienny duet”*, *„Biblioteki w zmieniających się mediach społecznościowych”*, *„Tworzenie filmów na potrzeby Internetu – YouTube, Facebook, Instagram”*, *„Realizacja ochrony danych osobowych w bibliotece zgodnie z przepisami RODO z uwzględnieniem najnowszych zmian legislacyjnych w zakresie kontroli zarządczej, ochrony danych osobowych i innych obszarów działalności”*, *„Podcast – jak od zera stworzyć ciekawy podcast?”*, *„Kreowanie dobrego wizerunku – kampania PR i analiza SWOT w bibliotece”*, *„Biblioterapia w pracy z osobami w trakcie życiowej zmiany”*, *„Udane spotkanie literackie. Jak je zorganizować w Internecie i w realu? Jak je skutecznie promować? Jak ciekawie rozmawiać?”*, *„Jak ciekawie pisać o książkach w Internecie? Pomysły i sposoby na udane teksty o książkach”*.

⁴¹ *Kultura w sieci – prawie 60 bibliotek otrzymało wsparcie na działalność kulturalną on-line (15.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://lustrbiblioteki.pl/2020/05/kultura-w-sieci-prawie-60-bibliotek-otrzymano-wsparcie-na-dzialania-kulturalne-on-line>.

⁴² G. Gmiterek, *Polish university libraries social networking services during the COVID-19 pandemic spring term lockdown*, „The Journal of Academic Librarianship” 2021, vol. 47, issue 3, [online] [dostęp 15 czerwca 2021]. Dostępny w World Wide Web: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102331>.

łecznościowych wpisy informujące o prelekcjach, dyskusjach, wernisazach, które organizowano w przestrzeni miejskiej. Ze względu na to, iż wydarzenia te nadal były dostępne tylko dla nielicznych, podawały linki umożliwiające śledzenie relacji na żywo. W tej sytuacji Internet był „traktowany jako narzędzie dystrybucji treści, ale także tworzenia nowych relacji z uczestnikami kultury (także tymi, którzy z różnych powodów do tej pory fizycznie nie korzystali z wydarzeń)”⁴³.

Czas izolacji był szczególnym doświadczeniem dla wszystkich. Nie wiemy, czy nowe zjawisko

[w] realnym świecie, czyli w Internecie⁴⁴

pozostanie z nami już na stałe. Niestety pandemia i jej skutki rodzą takie niebezpieczeństwo. Następne lata pokażą, czy zamiast projektować kolejny gmach biblioteczny, będziemy budować wielką serwerownię, a wizytę zastąpi szybkie łącze i wygodny fotel w domowym zaciszu, z którego będziemy mieli dostęp do zdigitalizowanych zbiorów, dzieł, streamingów i zapisów wydarzeń⁴⁵. Czy relacje z innymi uczestnikami będziemy także budować interaktywnie, a treści kulturowe współtworzyć tylko online? Miejmy nadzieję, że tak się nie stanie i biblioteki nie przeniosą się wyłącznie do wirtualnej rzeczywistości, jak rosyjski pawilon na Biennale w Wenecji w 2020 r., a książka nie stanie się artefaktem, zaś biblioteki jedynie magazynami, które ją przechowują. Bibliotekarze zwracają uwagę, że w pierwszych dniach, kiedy wznowiono działalność, nastąpił wzrost zainteresowania ofertą, ale już w kolejnych nie był on tak dynamiczny. Przyczyn takiej sytuacji może być wiele, jak choćby obawa o zdrowie czy też korzystanie z oferty online i e-booków. Wskazują na to wypowiedzi bibliotekarzy:

---

⁴³ K. Czyżewski, *Raport kultura. Pierwsza do zamknięcia, ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii COVID-19*, Kraków 2020, [online] [dostęp 20 grudnia 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/10/Raport-Kultura.pdf>.

⁴⁴ U. Usakowska-Wolff, *Berlińska scena artystyczna z pandemią w tle*, „Orońsko” 2020, nr 3, s. 9.

⁴⁵ K. Czyżewski, dz. cyt., s. 42–43.

[...] czytelnicy, którzy przed pandemią byli bardziej aktywni, również ograniczają swoje wizyty w bibliotece. Książka nadal jest ważna w naszym życiu, jednak zmniejszyła się częstotliwość korzystania z biblioteki i co za tym idzie, nastąpił spadek czytelnictwa (AD50-26)⁴⁶.

lub jeszcze inny głos utrzymany w podobnym tonie:

[...] obawy dotyczą utraty czytelników, którzy w większej niż dotychczas skali przeniosą się do sieci, część z nich odkryła z konieczności inne drogi dostępu do książek i mogą pozostać im wierni (A100/500-16)⁴⁷.

Pojawia się więc niepewność, czy my sami nadal będziemy chcieli spędzać wolne chwile jak dotychczas.

„Epidemie to czas, w którym człowiek wybija się z natury, gdy zaczyna się zachowywać inaczej, świadomie patrzy i analizuje, dokąd idzie i z kim się spotyka, w jakich warunkach mieszka i czy ma dostęp do zieleni”⁴⁸.

W takiej sytuacji biblioteka może już nie być miejscem pierwszego wyboru czy kreatywną przestrzenią do pracy i wypoczynku. Ludzie zmuszeni do zmiany przyzwyczajeń w dobie zagrożenia mogą nie chcieć wrócić do nich w momencie, gdy element niebezpieczny zostanie zneutralizowany. Dedykowane lokalnym społecznościom placówki, które cieszyły się popularnością, czeka zapewne trudny czas. Do tej pory starały się dostosowywać do wymagań i skupiały się na tym, czym przyciągnąć czytelników. Ich wkład w edukację, kulturę i budowanie więzi społecznych był nieoceniony. W ostatnich latach wiele z nich zmieniło swoją ofertę i przedefiniowało cele tak, by stać się miejscem usług dla mieszkańców, przestrzenią do pracy i eksperymentu, a przede wszyst-

---

⁴⁶ M. Kisilowska, *Biblioteki...*, s. 176.

⁴⁷ Tamże, s. 176.

⁴⁸ A. Łupienko, *Epidemie a miasta w XXI wieku, czyli jaki jest pożytek z katastrofy*, „Autoportret. Pismo o Dobrej Przestrzeni” 2020, nr II [69], s. 79.

kim obszarem prospołecznym. Przed pandemią animatorzy kultury, edukatorzy oraz bibliotekarze, szczególnie w bibliotekach publicznych, realizowali dużo projektów w zakresie popularyzowania wiedzy przy bezpośrednim współudziale użytkowników⁴⁹. Szczególnie mniejsze spośród nich, jak np. Stacja Kultura w Rumii (Filia Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Floriana Ceynowy), Biblioteka Manhattan (Filia Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego), Sopoteka (Filia Miejskiej Biblioteki Publicznej im. J. Wybickiego w Sopocie), Galeria Książki (funkcjonuje w ramach Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Ł. Górnickiego w Oświęcimiu), Biblioteka na Poziomie (Filia nr 40 MBP w Lublinie im. H. Łopacińskiego) czy Interaktywne Centrum Edukacyjno-Społeczne Mediateka w Grodzisku Mazowieckim, wzięły sobie do serca słowa Simona Jenkinsa, który pisał:

The library must rediscover its specialness. This must in exploiting the strength of the post digital age, the “age of live”. This strength lies not in books as such, but in its readers, in their desire to congregate, share with each other, hear writers and experiences books in the context of their community. [...] The local library needs to become that place of congregation. It should Combie coffe, shop, book Exchange, play group, art Gallery, museum and performance. It must be the therapist of the mind⁵⁰.

Wymienione placówki są jednymi z wielu, które w tym stuleciu swoje działania skoncentrowały na czytelnikach. Pandemia wymusiła na nich początkowo całkowite zamknięcie i przeniesienie się do świata wirtualnego, by później po otwarciu znacznie ograniczyć podejmowane inicjatywy kulturalne. Jest to dla nich szczególnie trudne, gdyż jako część przemysłów kreatywnych muszą podjąć starania, by pojawiają-

---

⁴⁹ A. Pietraszko, A. Szczebleska, K. Wittels, *Re(animacja) kultury w okresie pandemii. Diagnoza strategii i uwarunkowań działań animatorów i edukatorów kultury w czasie zamknięcia instytucji edukacji i kultury w związku z epidemią COVID-19*, Warszawa 2020 [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://biuro-prasowe.mik.waw.pl/110255-reanimacja-kultury-w-okresie-pandemii-raport>.

⁵⁰ S. Jenkins, *Libraries are dying – but it’s not about the books* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/dec/22/libraries-dying-books-internet>.

cy się na horyzoncie kryzys kulturowy miał jak najmniejszy wpływ na społeczeństwo. Ograniczenie możliwości bezpośredniego korzystania z księgozbioru na pewno w tym nie pomoże i odbije się negatywnie na wskaźnikach poziomu czytelnictwa⁵¹. Biblioteki do prawidłowego wypełnienia nałożonych na nie zadań potrzebują odpowiednich narzędzi i przestrzeni, które na skutek epidemii są niedostępne. Wiele elementów ich infrastruktury, zapewniających prawidłowe działanie, zostało wyłączonych, a one same przeszły na zmieniony, obcy nam tryb. Najczęściej niezauważalne do tej pory przez czytelników aspekty ich codziennego funkcjonowania wymagają przeorganizowania, ponieważ w dotychczasowym kształcie stanowią źródło potencjalnych zagrożeń. Konieczne są między innymi zmiany w zakresie korzystania z ogólnodostępnych przestrzeni, np. czytelni ogólnej, czasopism czy wolnego dostępu. Stali użytkownicy z dnia na dzień znaleźli się w nowej rzeczywistości, świecie, który jest obcy i wywołujący niepokój. Wprowadzony lockdown nie tylko zmienił sposób działania instytucji publicznych, ale na nowo w niektórych przypadkach redefiniował więzi społeczne i wpłynął na pogorszenie jakości życia. Do zaistniałej sytuacji można odnieść definicję kryzysu Wiesława Otwinowskiego, który pisał, że kryzys to

zdarzenie nagłe lub narastające, zagrażające życiu, zdrowiu, mieniu, a także środowisku człowieka, przeciwstawienie się któremu wymaga zaangażowania sił i środków, które niekiedy przekraczają lokalne możliwości⁵².

Pandemia COVID-19 wpisuje się w ten schemat, gdyż wywołała destabilizację życia społecznego na wielu polach, w tym także kultury. Przeprowadzone przez CBOS na początkowym etapie epidemii badania postaw społeczeństwa wskazują, że ankietowanych cechował strach, niepokój o siebie, bliskich i dalszy rozwój sytuacji⁵³. Podobny obraz ne-

---

⁵¹ I. Koryś, *Biblioteki wobec pandemii*, [w:] *Rocznik Kultury Polskiej*, Warszawa 2021, s. 62–69.

⁵² W. Otwinowski, *Kryzys i sytuacja kryzysowa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2010, nr 2, s. 83–89.

⁵³ *Życie codzienne w czasach zarazy. Maj 2020* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_060_20.pdf; *Postawy wobec epidemii koronawirusa na przełomie maja i czerwca*. [online] [do-

gatywnego wpływu wyłania się z badań przeprowadzonych przez GUS w stosunku do instytucji kultury⁵⁴. Na zwiększoną ostrożność i dystans ze strony użytkowników wskazują także bibliotekarze:

Znikoma aktywność spowoduje z pewnością spadek danych statystycznych, mimo otwarcia czytelnicy boją się wypożyczać książki, wielu z nich tylko oddało książki, również niektórzy pracownicy obawiają się całkowitego otwarcia i kontaktu z czytelnikami (A50/100-14)⁵⁵.

W tym samym tonie utrzymane były i inne wypowiedzi:

Pandemia ograniczyła dostęp do bibliotek, w tym wszystkich spotkań literackich, oraz dostęp do książek na półkach. Z tego powodu czytelnictwo i liczba osób odwiedzających bibliotekę znacznie spadła. W dalszym ciągu osoby z grupy ryzyka (tzn. osoby starsze) nie przychodzą do biblioteki i nie wypożyczają książek (AD50-99)⁵⁶.

Niepokój, obawa o zdrowie może spowodować, że mimo wznowienia funkcjonowania w reżimie sanitarnym, wielu użytkowników już

---

stęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://www.cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2020/K_073_20.PDF; R. Drozdowski, *Życie codzienne w czasach pandemii. Raport z pierwszego etapu badań*. Poznań 2020 [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://socjologia.amu.edu.pl/aktualnosc/socjologia/464-zycie-codzienne-w-czasach-pandemii-raport>; *Gotowość do podjęcia aktywności kulturalnej po zniesieniu ograniczeń epidemicznych. Komunikat z badania Narodowego Centrum Kultury*. Lipiec 2020 [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.nck.pl>.

⁵⁴ *Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w I kwartale 2020 r. Informacja sygnałna (14.08.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wplye-pandemii-covid-19-na-podmioty-dzialajace-w-obszarze-kultury-w-drugim-kwartale-2020-r,-23,1.html>; *Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w II kwartale 2020 r. Informacja sygnałna (19.10.2020)* [online] [dostęp 24 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wplye-pandemii-covid-19-na-podmioty-dzialajace-w-obszarze-kultury-w-drugim-kwartale-2020-r,-23,2.html>.

⁵⁵ M. Kisilowska, *Biblioteki...*, s. 182.

⁵⁶ Tamże, s. 182.

nie wróci do bibliotek i wybierze kulturę online jako tą bezpieczniejszą. Sytuacja taka wywołuje dodatkowe obawy i generuje pytania o ich dalszą przyszłość w popandemicznej rzeczywistości:

Przeniesienie działalności do sieci może spowodować ograniczenie kontaktu i czytelniczej aktywności tradycyjnej, a w efekcie długofalowym poważne zmiany organizacyjne w prowadzeniu instytucji kultury. Przy braku obecności czytelników w bibliotekach pojawia się niebezpieczeństwo ograniczenia ich działalności przez organizatorów, ponieważ obowiązki ustawowe będzie można teraz wypełnić przy minimalnych nakładach i zaangażowaniu środków poprzez łączenie instytucji i likwidację tzw. „ośrodków nierentownych” (fili), ograniczenie sieci bibliotek na terenach miast i powiatów (A50/100-8)⁵⁷.

Dopiero czas pokaże, jak szybko i czy wszyscy spośród dawnych uczestników życia kulturalnego, w tym użytkownicy bibliotek, wrócą do dawnych zwyczajów, tym bardziej, że oferta online umożliwi korzystanie z zasobów instytucji kultury z całego świata. Obecna sytuacja rodzi niebezpieczeństwo, że może będziemy musieli powrócić do tradycyjnej biblioteki, tylko z wypożyczalnią i ograniczonym dostępem do podręcznego księgozbioru, a dotychczas wypracowane standardy korzystania z oferty bibliotecznej pozostaną dla nas niedostępne. Kolejne miesiące przyniosą odpowiedzi przynajmniej na część pytań o przyszłość i kształt współczesnych bibliotek, ale na niektóre z nich przyjdzie nam poczekać znacznie dłużej, ponieważ pandemia COVID-19 będzie miała długofalowe skutki, zarówno negatywne, jak i pozytywne. Po stronie minusów znajdzie się na pewno niemożność osobistego korzystania z oferty czy ograniczenie jej do minimum. Pozytywnym rezultatem będzie zaś dalszy rozwój bibliotek cyfrowych oraz podjęcie działań zmierzających do systematycznego zwiększania zasobu udostępnianego w sieci i wdrażanie nowych rozwiązań technologicznych.

---

⁵⁷ Tamże, s. 198.

Architektura biblioteczna w nowym wymiarze

Współczesne biblioteki, będąc przestrzenią doświadczenia, za sprawą bogatej oferty kulturalno-edukacyjnej wpływają na kształtowanie indywidualnych i zbiorowych zachowań. Oddziałują na zwiększenie zainteresowania dla planowania kulturalnego i pozostają wizytówką regionu i miasta. Do tej pory potrzebowały wielofunkcyjnych przestrzeni umożliwiających realizację podejmowanych inicjatyw, które służyły integracji lokalnych społeczności. Dlatego mogły być traktowane jako „salon miasta”. Ciekawie zaprojektowane i zaaranżowane pozostają istotnym elementem tkanki miejskiej. W XXI w. miasto jest „oknem wystawowym” całego systemu społeczno-politycznego, kultury, poziomu gospodarczego i etapu rozwoju cywilizacyjnego⁵⁸. Obecnie to zjawisko określane jest mianem *city design* lub *town design*. Wizualny odbiór miasta jest bardzo istotny, a biblioteki poprzez swoją architekturę wzmacniają jego pozytywny wizerunek. Warto pamiętać, że odpowiednio zaprojektowana przestrzeń miejska wpływa na jakość życia zamieszkujących ją społeczności, które potrzebują miejsc służących wymianie idei i nawiązywaniu relacji⁵⁹.

...prawidła architektoniczne i urbanistyczne służą tworzeniu przestrzeni, która jest wygodna, ergonomiczna, funkcjonalna dla użytkownika oraz przyjazna, bezpieczna, zapewniająca doznania estetyczne, przeżycia duchowe i możliwość kontaktów społecznych⁶⁰.

Taką rolę przewidziano dla współczesnych bibliotek, które mają nie tylko przechowywać księgozbiór, lecz również kształtować ocze-

---

⁵⁸ A. Karwińska, *Nowe przestrzenie społeczne w miastach współczesnych: krakowskie „fresh points”*, „Przegląd Socjologiczny” 2011, t. 60, z. 2–3, s. 256.

⁵⁹ Z. Bauman, *Razem, osobno*, Kraków 2003, s. 224; A. Bańka, *Psychologiczna struktura projektowa środowiska: Studium przestrzeni architektonicznej*, Poznań 1983, s. 153; S. Kaczmarek, *Kultura gospodarowania przestrzenią w mieście*, „Studia Miejskie” 2012, t. 5, s. 9.

⁶⁰ D. Pazder, *Urbanistyczne i humanistyczne aspekty kompozycji miasta: wybrane aspekty*, [w:] *Przestrzeń społeczna w badaniach naukowych*, pod red. H. Kawalca, J. Kinała, Rzeszów 2007, s. 81.

kiwania kulturalne społeczeństwa. Warto pamiętać, że „każde miejsce stanowi odrębną i samodzielną jakość, a świadome doświadczenie miejsca, czyli przeżywanie jego treści jest zindywidualizowane, gdyż związane z odrębną jednostką”⁶¹. Nie inaczej jest w przypadku nowoczesnych bibliotek, które każdy z nas odbiera inaczej. Czas pandemii sprawił, że zostaliśmy pozbawieni tej możliwości. Po kilku miesiącach zamknięcia, placówki wznowiły działalność w bardzo ograniczonym zakresie. Nowa rzeczywistość wymusiła na nich, podobnie jak w przypadku pozostałych sektorów przemysłów kreatywnych, zaliczanych do lepiej rozwijających się gałęzi gospodarki i wpływających na wytwarzanie kapitału, który można w znacznym stopniu oszacować, konieczność zrezygnowania z wielu działań i przeniesienie części z nich do wirtualnego świata⁶². Czy w takiej sytuacji miasta będą potrzebowały tak rozbudowanej architektury? Do tej pory postępująca urbanizacja sprawiała, że nowoczesne i kontekstualne przestrzenie, gdzie mieszkańcy mogli znaleźć chwilę relaksu i poszerzać horyzonty, były niezbędne. Miasta, oferując je społecznościom zyskiwały na znaczeniu, a rozwijająca się w nich nauka skutkowała tym, że sprawniej generowano tam wszelkiego rodzaju innowacje, kreowano idee, a jednostki mogły korzystać z wszelkich udogodnień. Obecnie wykorzystywana jest jedynie jej część. Sytuacja epidemiczna może wymusić na urbanistach zmianę w podejściu do planowania. Nowo powstające obiekty mogą już nie być wielofunkcyjne, bowiem ośrodki, które do tej pory potrzebowały większej powierzchni, po przeniesieniu części działalności do Internetu, nie będą jej wykorzystywały w tym samym stopniu co uprzednio. Najbliższe lata pokażą, czy trend na wielofunkcyjność powierzchni nadal pozostanie w modzie, czy też nastąpi odejście od tego rodzaju projektowania. Zapewne w formę nowoczesnych obiektów na stałe wpisana zostanie konieczność zachowania niezbędnego dystansu pomiędzy użytkownikami. Idea social distancing może na lata zmienić architektoniczny krajobraz. Zmiany mogą dotknąć też architekturę współczesnych bibliotek, a ich twórcy będą kolejną grupą zawodową, która stanie

---

⁶¹ D. Pazder, *Społeczne zagadnienia kreacji i odnowy przestrzeni miejskiej*, [w:] *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajoznawczych*, Warszawa 2008, s. 167.

⁶² A. Majer, dz. cyt., s. 112.

przed nowymi wyzwaniem. Fantastyczne światy, które kreowali najpierw na papierze, a później w rzeczywistości, mogą okazać się zupełnie nieprzystające do nowych realiów. Pandemia może sprawić, że wielozadaniowość bibliotek zostanie ograniczona do podstawowego zakresu: przechowywania, katalogowania i udostępniania. Czy tak się stanie? Na to pytanie jest obecnie trudno znaleźć odpowiedź. Dotychczas ciekawa architektura biblioteczna nie tylko służyła użytkownikom, ale też podnosiła wartość całej realizacji, sprawiając, że miasto i okolica zyskiwało na ocenie i przyciągało turystów⁶³. Dwie pierwsze dekady XXI stulecia obdarowały nas wieloma placówkami o nowoczesnych wnętrzach i szacie zewnętrznej, jak np. w Opolu, Białymstoku, Sopocie, Lublińcu czy Wrocławiu⁶⁴. Obecnie placówki te służą budowaniu i rozwijaniu kapitału ludzkiego, wpływają na różnorodność kulturalną, a udostępniając osiągnięcia cywilizacji i kultury, są katalizatorem pozytywnych zmian⁶⁵. Przy ich aranżacji korzystano z narzędzi marketingu wizualnego. Koncepcje merchandisingu pomogły w wykreowaniu wśród użytkowników pozytywnego stosunku do wielu funkcjonujących obecnie placówek. Zastosowane rozwiązania architektoniczne, ekologiczne, wyposażenie wnętrz, zagospodarowanie terenu przed biblioteką to elementy najczęściej przez nich oceniane⁶⁶. Przyjmowane rozwiązania muszą być przykładem myślenia długofalowego. Dobrze zaprojektowane i zaaranżowane przestrzenie dzisiejszych bibliotek mają przez następne lata służyć stymulowaniu rozwoju miasta i wpływać na rozwijanie ka-

---

⁶³ E. E. Braun, J. J. Jasper, E.-C. Klijn, *The Effectiveness of Place Brand Communication*, [w:] *Cities: The International Journal of Urban Policy and Planning* [online] 2014, t. 41 [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://repub.eur.nl/pub/63238>.

⁶⁴ K. Mysiński, *Centrum Nowoczesnego Kształcenia*, „Architektura Murator” 2013, nr 3, s. 40–57; T. Głowacki, *Centrum Fama we Wrocławiu*, „Architektura Murator” 2017, nr 3, s. 56–59; J. S. Majewski, *Publiczna Biblioteka w Lublińcu*, „Architektura Murator” 2019, nr 11, s. 62–68; J. S. Majewski, *Biblioteka Miejska w Opolu*, „Architektura Murator” 2011, nr 5, s. 56–60; *Mediateka w Sopocie „Sopoteka” na nowym dworcu*. [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://sikorawnetrza.com/sopoteka-mediateka-sopot>.

⁶⁵ A. C. Pratt, *The Cultural Economy. A call for Spatialized Production of Culture perspectives*, „International Journal of Culture Studies” 2004, t. 7, nr 1, s. 117–128.

⁶⁶ M. Wojciechowska, *Merchandising – wizualna promocja biblioteki. Wprowadzenie do problematyki*, „Zarządzanie Biblioteką” 2011, nr 1, s. 63–85; M. Sullivan, *Merchandising Your Library Resources*, „Teacher Librarian” 2010, vol. 38, issue 2, s. 30–31.

pitału ludzkiego. Dobrym tego przykładem jest np. Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Brzegu Dolnym, gdzie do dyspozycji czytelników pozostawiono m.in. wielofunkcyjną salę audiowizualną, strefę relaksu z miejscami do odsłuchu, strefę dziecięcą⁶⁷ oraz nowoczesna Mediateka-Poczytalnia na DVoRcu w Kielcach⁶⁸, otwarta

dla każdego, kto zechce spędzić czas w Strefie VR (wirtualnej rzeczywistości), zagrać na konsolach do gier, śledzić rozgrywki e-sportu, przenieść się do świata w wymiarze 3D [...], obejrzeć filmy, spędzić czas przy grach planszowych, skorzystać z audiobooków, książek w tradycyjnej formie i czasopism, wziąć udział w interesujących wydarzeniach kultury i twórczych projektach⁶⁹.

Tylko w ostatnim roku zrealizowano kilka takich projektów nowych przestrzeni bibliotecznych, które rozbudzają ciekawość i zapowiadają emocje, m.in. w Chełmku, Łodzi, Gdyni czy Kaliszu⁷⁰. Zagrożenie epidemiczne spowodowało, że wiele z ich funkcjonalności zostało wyłączonych. Projektowane w czasach, kiedy zachowanie dystansu społecznego nie było konieczne, nie mają tych wszystkich zalecanych obostrzeń w korzystaniu wpisanych w swój charakter. Sfera biblio-

---

⁶⁷ *Wkrótce oddanie nowej siedziby MiGBP w Brzegu Dolnym* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.sbp.pl/arttykul/?+22705&prev=1>.

⁶⁸ *Dworzec autobusowy w Kielcach: fotospacer po zmodernizowanym obiekcie* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: architektura.muratorplus.pl/realizacje/dworzec-autobusowy-w-kielcach-fotospacer-po-zmodernizowanym-obiekcie_6534.html.

⁶⁹ *Wkrótce otwarcie Mediateki – Poczytalni na DVoRcu w Kielcach* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22697&prev=1>.

⁷⁰ *Powrót do Edenu – nowa przestrzeń w MBP w Kaliszu* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22840&prev=260>; *Metamorfoza Biblioteki Obłuże w Gdyni* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22851&prev=1>; *Biblioteka Publiczna MOKSIR w Chełmku ma nową siedzibę* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22743&prev=1>; *Sąsiadka EC1 w wirze rewitalizacji. Powstanie tu najnowocześniejsza biblioteka w Łodzi* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://www.propertydesign.pl/architektura/104/sasiadka_ec1_w_wirze_rewitalizacji_powstanie_tu_najnowocześniejsza_biblioteka_w_lodzi,22939.html.

teczna to seria przeplatających się przestrzeni mieszczących czytelnik, administrację, gdzie najczęściej drogi bibliotekarza i użytkownika się przecinają, bowiem rolą tych nowoczesnych ośrodków jest służenie integracji i ułatwianie korzystania ze zbiorów. Epidemia jednak sprawiła, że musimy zmienić podejście do projektowanych przestrzeni. Trzeba inaczej spojrzeć na „konceptualizację, projektowanie, budowanie”, a kwestie bezpieczeństwa sanitarnego postawić na pierwszym miejscu. Czy więc architektura biblioteczna nie ulegnie uproszczeniu? W raporcie stowarzyszenia European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (EBLIDA) badacze wskazują na prawdopodobieństwo zmiany w sposobie projektowania budynków bibliotecznych tak, by umożliwiły bezpieczne korzystanie z zasobu⁷¹. Czy dojdzie do powiększenia powierzchni tak, by zapobiegać gromadzeniu się większej liczby osób na małej powierzchni czy też wzmocni się proces automatyzacji a funkcja biblioteki jako trzeciego miejsca zacznie zanikać? Obecnie już wiele bibliotek korzysta z Selfchecków, a w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego wprowadzono częściowo tryb bezobsługowy. Kolejne miesiące i lata zapewne odpowiedzą na pytanie, czy nadal tak wielofunkcyjne obiekty, jak np. zmodernizowana Biblioteka m. st. Warszawy czy nowe gmachy Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu i Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, będą w pełni wykorzystywały swoje powierzchnie. Pandemia zmusiła nas do życia w miastach, w których dostępność wszelkich udogodnień została ograniczona na początku do minimum, a później „miejskość”, mimo iż była dostępna, to obwarowana nieznanymi do tej pory utrudnieniami. Obecnie od użytkowników i ich zaangażowania w przestrzeganie nałożonych obowiązków będzie w dużym stopniu zależało prawidłowe działanie infrastruktury publicznej. To jak je przyjmujemy, wpłynie na naszą codzienność. Tym bardziej, że mimo ryzyka, jakie niesie ze sobą korzystanie z przestrzeni publicznej, potrzebujemy jej do właściwego funkcjonowania. Warto więc zadbać, by biblioteki, będące jej częścią, były miej-

---

⁷¹ *A European library agenda for the post-Covid 19. May 2020* [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.eblida.org/Documents/EBLIDA-Preparing-a-European-library-agenda-for-the-post-Covid-19-age.pdf>; I. Sójkowska, *Biblioteki podczas pandemii koronawirusa – wstępny raport EBLIDY*. „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebiboj.s.pl/index.php/bib/article/view/691/720.

scami bezpiecznymi, zachęcającymi do spotkań, nie tylko z książką, by pozostały etykietą wizerunkową. Nowa forma „normalności” zastąpi zapewne na pewien czas dotychczasowe przyzwyczajenia i wpłynie na jakość i wygodę życia w mieście.

Podsumowanie

Biblioteki są częścią przestrzeni, która przeznaczona dla lokalnej społeczności ma służyć zaspokojeniu jej potrzeb, wynikających z chęci uczestnictwa w kulturze. Nie wiemy obecnie, kiedy placówki te wrócą do rzeczywistości sprzed pandemii, kiedy książka była na wyciągnięcie ręki, a w ich przestrzeniach odbywały się różne spotkania, ani jak długo nie będą uczestniczyły w planowaniu polityki kulturalnej, realizowanej stacjonarnie. Pandemia COVID-19 jest pierwszym tego typu kryzysem społecznym, który w tak dużym stopniu zmienił życie codzienne na całym świecie. Kolejne miesiące zapewne przyniosą wzrost znaczenia i dalszy rozwój społeczeństwa cyfrowego i technologii. Jeden ze scenariuszy, opracowanych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, zakłada dalszą digitalizację i wirtualizację kultury, pojawienie się wydarzeń hybrydowych, łączących offline i online⁷². W związku z powyższym nie pozostaje nam nic innego, jak dogłębnie przeanalizować dotychczasową formułę i wypracować bezpieczne rozwiązania na przyszłość tak, by użytkownicy nie stali się wyłącznie konsumentami zdalnych usług, lecz aktywnymi i bezpośrednimi uczestnikami ich życia. Tym bardziej, że bardziej zasadne są obecnie rozważania nie tyle nad samym terminem powrotu do „normalności”, co raczej nad prawdopodobieństwem powrotu do przyzwyczajień sprzed pandemii. Warto więc zatroszczyć się o biblioteki, będące przestrzeniami pełnymi kulturowej i artystycznej autonomii, by nadal mogły dawać wytchnienie, pozwalające spowolnić ludzkie doświadczenie i pozostawienie konsumpcyjnego świata w oddali. Pandemia wymusiła ponowne zdefiniowanie przestrzeni bibliotecznej tak, by była bez-

---

⁷² W. Deptuła, *Pandemiczne mikroświaty. Mikrotrendy w czasie koronawirusa*, Olsztyn 2020 [online] [dostęp 30 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: http://www.uwm.edu.pl/trendy/gfx/raporty/MIKRO-%C5%9AWIATY_RAPORT.pdf.

pieczna dla czytelnika i spowodowała zmianę w podejściu do jej wielofunkcyjności. Czas pokaże, czy biblioteki pozostaną trzecim miejscem, czy też jedynie wypożyczalniami, które oferują poza tradycyjną książką szeroki dostęp do wiedzy cyfrowej. Epidemia przyspieszyła też niektóre przemiany cywilizacyjne, w tym także wdrażanie nowych form cyfryzacji. Czytelnicy w większości chętnie korzystają z osiągnięć techniki, co wpływa na relację biblioteka – użytkownik, niemniej jednak nie wszyscy i nie zawsze chcą przenieść się do wirtualnej rzeczywistości, a przestrzeń tradycyjna, o ile oferuje ciekawy program realizowany w dobrze i bezpiecznie zaaranżowanych wnętrzach, zawsze znajdzie zainteresowanie. Pandemia COVID-19 przyczyniła się również do tego, że testujemy ostatnio w praktyce różne warianty tego, jak powinna wyglądać przestrzeń biblioteczna, by spełniała wymagania sanitarne. Tym bardziej, że do tej pory rozwiązania projektowe i technologiczne, po które sięgano projektując nowoczesne obiekty, nie uwzględniały tego typu sytuacji kryzysowej. W związku z powyższym

w dziedzinie architektury możemy spodziewać się rewolucji dotyczącej nie form, projektowania czy metod fabrykacji, ale nowego rodzaju inteligentnych budynków, które monitorują zachowanie użytkowników, rozumieją i odpowiednio reagują, polepszając komfort ich funkcjonowania...⁷³.

Projektowane już ze świadomością „pandemiczną” obiekty będzie zapewne cechowała możliwość łatwego dostosowywania do obostrzeń i ograniczeń, co może wpłynąć na sposób aranżacji czy na zwiększenie powierzchni wspólnych, miejsc nieformalnych spotkań. To, jak zmieni się kubatura nowych budynków, będzie w dużej mierze zależało od tego, w jakim stopniu epidemia ostatecznie wpłynie na wielofunkcyjność bibliotek przyszłości. Fascynująca zewnętrzna szata architektoniczna i wielofunkcyjna przestrzeń była zawsze w tym przypadku wartością dodaną. Czas pokaże, jakie będą biblioteki w następnych dekadach i czy te dwa elementy będą brane pod uwagę przy ich projektowaniu. Świat po wygaśnięciu pandemii prawdopodobnie się zmieni,

---

⁷³ R. Juchnevic, K. Radziszewski, *Internet rzeczy*, „Architektura & Biznes” 2021, nr 3, s. 42.

ale ten kryzys może przyczynić się do budowania nowoczesnego społeczeństwa, które będzie potrzebowało instytucji kultury w pełni bezpiecznych i spełniających jego oczekiwania.

Bibliografia

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, *Dz. U. 2020, poz. 433, 441, 461, 478*.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 491*.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 566*.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 10 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 658*.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 697*.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 2 maja 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, *Dz. U. 2020, poz. 792*.

Rekomendacje

Bezpieczeństwo epidemiczne w bibliotekach (23.03.2020) [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/3938-bezpieczenstwo-epidemiczne-w-bibliotekach.html>.

Opinia Biblioteki Narodowej dotycząca ograniczenia działalności bibliotek publicznych na podstawie Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r., w sprawie ogłoszenia na obszarze RP stanu zagrożenia epidemicznego (16.03.2020) [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World

- Wide Web: <https://bn.org.pl/w-bibliotece/3930-opinia-biblioteki-narodowej-dotyczaca-ograniczenia-dzialalnosci-bibliotek-publicznych.html>.
- Rekomendacje Biblioteki Narodowej dla bibliotek po zniesieniu zakazu prowadzenia działalności bibliotecznej (16.04.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/w-bibliotece/3961-rekomendacje-biblioteki-narodowej-dla-bibliotek-po-zniesieniu-zakazu-prowadzenia-dzialalnosci-bibliotecznej.html>.
- Rekomendacja BN dotycząca konsultacji bibliotek z inspektorami sanitarnymi (2.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/3977-rekomendacja-bn-dotyczaca-konsultacji-bibliotek-z-inspektorami-sanitarnymi.html>.
- Rekomendacje Biblioteki Narodowej dotyczące otwarcia czyteln w bibliotekach (28.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://lustrobiblioteki.pl/2020/05/rekomendacje-biblioteki-narodowej-dotyczace-otwarcia-czyteln-w-bibliotekach/>.
- Rekomendacje Biblioteki Narodowej dotyczące organizowania wydarzeń w bibliotekach (10.06.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/4007-rekomendacje-biblioteki-narodowej-dotyczace-organizowania-wydarzen-w-bibliote-kach.html>.
- Rekomendacje BN dla bibliotek w powiatach objętych specjalnymi obostrzeniami podczas epidemii (8.08.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/4036-rekomendacje-bn-dla-bibliotek-w-powiatach-objetych-specjalnymi-obostrzeniami-podczas-epidemii.html>.
- Rekomendacje BN dotycząca funkcjonowania bibliotek podczas epidemii, stan na 9 października 2020 r.* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.sbp.pl/artukul/?cid=22857&prev=1>.
- Rekomendacje BN dotyczące funkcjonowania bibliotek podczas epidemii, stan na 24 października* [online] [dostęp 29 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/4035-rekomendacje-bn-dotyczace-konsultacji-bibliotek-podczas-epidemii%2C-stan-na-24-pazdziernika-2020-roku.html>.
- Skrócenie okresu kwarantanny książek w bibliotekach do 3 dni (4.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bn.org.pl/aktualnosci/3978-skrocenie-okresu-kwarantanny-ksiazek-w-bibliotekach-do-3-dni.html>.

Wytyczne dla funkcjonowania bibliotek w trakcie epidemii COVID-19 w Polsce (28.04.2020) [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologie/biblioteki>.

Zalecenia MKiDN w związku z koronawirusem SARS-CoV-2. (6.03.2020) [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/zalecenia-mkidn-w-zwiazku-z-koronawirusem-sars-cov-2>.

Literatura

Aabø Svanhild, Aundunson Ragnar, Vårheim Andreas, *How do public libraries function as meeting place?*, „Library & Information Science Research” 2010, vol. 32, no. 1, pp. 16–26.

Adamich Tom, *Crisis intervention and library technology: How we responded to COVID-19 library closures*, „Computer in Libraries” 2020, vol. 40, no. 5, pp.14–17.

Bańka Augustyn, *Psychologiczna struktura projektowa środowiska: studium przestrzeni architektonicznej*, Poznań 1985.

Baran Scholastyka, Bikowska Katarzyna, *Ewolucja nowych przestrzeni bibliotecznych: od założeń do praktyki*, Olsztyn 2018.

Bauman Zygmunt, *Razem, osobno*, Kraków 2003.

Bowles Samuel, Gintis Herbert, *Social Capital and Community Governance*, „The Economic Journal” 2002, t. 112, nr 483, s. 419–436.

Coping in the time of COVID-19, „American Libraries” 2020, June, pp.20–23.

Głowacki Tomasz, *Centrum Fama we Wrocławiu*, „Architektura Murator” 2017, nr 3, s. 56–59.

Grzecznowska Anna, *Initiatives of the Polish Librarian’s Association for Libraries and Readers in the First Phase of the Pandemic*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 122–137.

Haasio Ari, Kanasto Elisa, *COVID-19 and its impact on Finnish public libraries*, „Qualitative and Quantitative Methods in Libraries” 2020, vol. 9 special issue, pp. 3–19.

Hall Edward Thitchell, *Ukryty wymiar*, Warszawa 2009.

Jaskowska Bożena, *Management of Academic Libraries in Poland During the COVID-19 Lockdown*, „Zagadnienia Informatyki – Studia Informacyjne” 2020, vol. 58, no. 2A, pp. 29–43.

Jaskowska Bożena, *Organizational Flexibility of Academic Libraries in a VUCA Reality: The Example of the Functioning of Libraries During the Covid-19 Epidemic*, „Przegląd Biblioteczny” 2020 special issue, pp. 70–93.

- Juchnevic Robert, Radziszewski Kacper, *Internet rzeczy*, „Architektura & Biznes” 2021, nr 3, s. 42.
- Kamińska Anna, Książczak-Gronowska Anna, Wiorogórska Zuzanna, *The Use of Information and Communication Technologies in Academic Libraries in a crisis Situation. Experiences of the University of Warsaw Library*, „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne” 2020, vol. 58, no. 2A, pp. 44–60.
- Karwińska Anna, *Nowe przestrzenie społeczne w miastach współczesnych: krakowskie „fresh points”*, „Przegląd Socjologiczny” 2011, t. 60, z. 2–3, s. 255–280.
- Kisilowska Małgorzata, *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*, Warszawa 2021.
- Kobierska-Maciuszko Ewa, *Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie – koncepcja architektoniczna. Rozwiązania funkcjonalne. Pierwszy rok działania*, [w:] *Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, red. Jadwiga Chruścińska, Ewa Kubisz, Warszawa 2001, s. 63–80.
- Koryś Izabela, *Biblioteki wobec pandemii*, [w:] *Rocznik Kultury Polskiej*, Warszawa 2021, s. 62–69.
- Krzysztofek Kazimierz W., *Status mediów cyfrowych: stare i nowe paradygmaty*, „Global Media Journal” 2006, nr 1, s. 1–15.
- Łobocka Agnieszka, *Koncepcja biblioteki jako „trzeciego miejsca” w kontekście potrzeb osób starszych*, „Zarządzanie Biblioteką” 2013, nr 1(5), s. 43–50.
- Łupienko Aleksander, *Epidemie a miasta w XXI wieku, czyli jaki jest pożytek z katastrofy*, „Autoportret. Pismo o Dobrej Przestrzeni” 2020, nr II [69], s. 78–87.
- Majer Andrzej, *Miasto według socjologii*, Łódź 2020.
- Majewski Jerzy S., *Biblioteka Miejska w Opolu*, „Architektura Murator” 2011, nr 5, s. 56–60.
- Majewski Jerzy S., *Publiczna Biblioteka w Lublińcu*, „Architektura Murator” 2019, nr 11, s. 62–68.
- Makowski Tomasz, *The National Library of Poland During the Coronavirus Pandemic: A Brief History of The First Nine Months of the State of Emergency*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 38–56.
- Mansourian Yazdan, *Public libraries' services during a pandemic*, „Qualitative and Quantitative Methods in Libraries” 2020, vol. 9, pp. 41–54.
- Matthews Joseph R., *COVID-19 and Public Libraries: A Real Paradigm Shift*, „Public Library Quarterly” 2020, 39(5), pp. 389–390.

- Mycielski Krzysztof, *Centrum Nowoczesnego Kształcenia*, „Architektura Murator” 2013, nr 3, s. 40–57.
- Oldenburg Ray, *The great good place: cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and other hangouts at the heart of a community*, Nowy Jork 1999.
- Otwinowski Wiesław, *Kryzys i sytuacja kryzysowa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2010, nr 2, s. 83–89.
- Pazder Dominika, *Spółeczne zagadnienia kreacji i odnowy przestrzeni miejskiej*, [w:] *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajoznawczych*, Warszawa 2008, t. 4B, s. 164–171.
- Pazder Dominika, *Urbanistyczne i humanistyczne aspekty kompozycji miasta: wybrane aspekty*, [w:] *Przestrzeń społeczna w badaniach naukowych*, red. Hubert Kawalec, Jarosław Kinal, Rzeszów 2007, s. 79–88.
- Pratt Andy C, *The Cultural Economy. A call for Spatialized Production of Culture perspectives*, „International Journal of Culture Studies” 2004, t. 7, nr 1, s. 117–128.
- Sullivan Margaret, *Merchandising Your Library Resources*, „Teacher Librarian” 2010, vol. 38, issue 2, s. 30–31.
- Szczepański Marek, Ślęzak-Tazbir Weronika, *Region i społeczność lokalna w perspektywie socjologicznej*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa” 2010, nr 1, s. 13–33.
- Usakowska-Wolff Urszula, *Berlińska scena artystyczna z pandemią w tle*, „Orońsko” 2020, nr 3, s. 8–11.
- Wałek Anna, *Polish Academic Libraries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Crisis Management and Communication within the Organisation*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 94–121.
- Wang Ting, Lund Brady, *Announcement Information Provided by United States' Public Libraries during the 2020 Covid-19 Pandemic*, „Public Library Quarterly” 2020, pp. 1–12.
- Wiegand Wayne A., *Irrepressible Reformer: a Biography of Melvil Dewey*, Chicago 1996.
- Wiącek Helena, *Z historii bibliotek o wolnym dostępie do póltek*, „Bibliotekarz” 1958, nr 7–8, s. 218–226.
- Wojciechowska Maja, *Merchandising – wizualna promocja biblioteki. Wprowadzenie do problematyki*, „Zarządzanie Biblioteką” 2011, nr 1, s. 63–85.
- Wojciechowski Jacek, *Threats to libraries*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 11–27.

Wołodko Anna, *Academic Libraries in Unusual Situations*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, special issue, pp. 57–69.

Publikacje elektroniczne

A European library agenda for the post-Covid 19. May 2020 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.eblida.org/Documents/EBLIDA-Preparing-a-European-library-agenda-for-the-post-Covid-19-age.pdf>.

Baiba Holma, *Myślenie projektowe (Design Thinking) w pigułce dla bibliotek* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: biblioteki.org/poradniki/Myshlenie_projektowe_design_thinking_w_pigulce_dla_bibliotek.html.

Biblioteka Publiczna MOKSIR w Chełmku ma nową siedzibę [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22743&prev=1>.

Biblioteki [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/biblioteki>.

Braun E. Erik, Eshuis J. Jasper, Klijn Eric-Hans, *The Effectiveness of Place Brand Communication*, [w:] *Cities: The International Journal of Urban Policy and Planning* [online] 2014, t. 41 [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://repub.eur.nl/pub/63238>.

BUW dla sów [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.uw.edu.pl/event/buw-dla-sow-3>.

COVID-19 – biblioteka zamknięta, bibliotekarz otwarty. „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/issue/view/81.

COVID-19 and the Global Library Field 2020 [online] [dostęp 28 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://ifla.org/covid-19-and-libraries>.

Czyżewski Krzysztof, *Raport kultura. Pierwsza do zamknięcia, ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii COVID-19*, Kraków 2020, [online] [dostęp 20 grudnia 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/10/Raport-Kultura.pdf>.

Deptuła Wiktor, *Pandemiczne mikroświaty. Mikrotrendy w czasie koronawirusa*, Olsztyn 2020 [online] [dostęp 30 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: http://www.uwm.edu.pl/trendy/gfx/raporty/MIKRO-%C5%9AWIATY_RAPORT.pdf.

- Drozdowski Rafał, *Życie codzienne w czasach pandemii. Raport z pierwszego etapu badań*, Poznań 2020 [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://socjologia.amu.edu.pl/aktualnosci/socjologia/464-zycie-codzienne-w-czasach-pandemii-raport>.
- Dworzec autobusowy w Kielcach: *fotospacer po zmodernizowanym obiekcie* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: architektura.muratorplus.pl/realizacje/dworzec-autobusowy-w-kielcach-fotospacer-po-zmodernizowanym-obiekcie_6534.html.
- Figurska Katarzyna, Wachowicz Monika, *COVID-19 nam niestraszny – działalność Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Kotarbińskiego w Łodzi z koronawirusem w tle*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/article/view/686/722.
- Fit Anna, *Biblioteka na Woli: książką w koronawirusa*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/vieww/689>.
- Gałęcka-Golec Agnieszka, Puksza Katarzyna, Witkowska Ewa, *Biblioteka w czasie pandemii – doświadczenia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/article/view/687/723.
- Gmiterek Grzegorz, *Polish university libraries social networking services during the COVID-19 pandemic spring term lockdown*, „The Journal of Academic Librarianship” 2021, vol. 47, issue 3, [online] [dostęp 15 czerwca 2021]. Dostępny w World Wide Web: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102331>.
- Gotowość do podjęcia aktywności kulturalnej po zniesieniu ograniczeń epidemicznych. Komunikat z badania Narodowego Centrum Kultury*. Lipiec 2020 [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.nck.pl>.
- Jenkins Simon, *Libraries are dying – but it's not about the books* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/dec/22/libraries-dying-books-internet>.
- Kisielewska Małgorzata, *Myśl rozwiązaniami, czyli jak ugryźć Design Thinking* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://nowymarketing.pl/a/9208,mysl-rozwiazaniami-czyli-jak-ugryzc-design-thinking>.
- Kultura w sieci – program MKiDN finansowania zmian formy upowszechniania działalności twórczej (6.04.2020)* [online] [dostęp 12 października 2020]. Do-

- stępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/kultura-w-sieci-rusza-program-mkidn-finansowania-zmian-formy-upowszechniania-dzialalnosci-tworczej>.
- Kultura w sieci – prawie 60 bibliotek otrzymało wsparcie na działalność kulturalną on-line (15.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://lustrbiblioteki.pl/2020/05/kultura-w-sieci-prawie-60-bibliotek-otrzymano-wsparcie-na-dzialania-kulturalne-on-line>.
- Libraries in the age of COVID-19, „Qualitative and Quantitative Methods in Libraries” 2020, vol. 9 special issue* [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.qqml.net/index.php/qqml/issue/view/37>.
- Mediateka w Sopocie „Sopoteka” na nowym dworcu* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://sikorawnetrza.com/sopoteka-mediateka-sopot>.
- Melvil Dewey* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://pl.wikipedia.org/wili/Melvil_Devey.
- Metamorfoza Biblioteki Obłuze w Gdyni* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22851&prev=1>.
- Myślenie projektowe w bibliotekach. Podręcznik projektowania usług skupionych na użytkownikach*, tłum. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: http://www.sbc.org.pl/Kontent/249032/MYSLENIE_PROJEKTOWE_W_BIBLIOTEKACH_2015_FRSI.pdf.
- Noc Bibliotek* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://nocbibliotek.ceo.org.pl>.
- Noc Muzeów* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://pl.wikipedia.org/Wiki/Noc_Muze%C3%B3w.
- Nowe tematy w ofercie szkoleń online SBP dla bibliotekarzy (20.05.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22490&prev=383>.
- Oferta edukacyjna* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.bptorun.edu.pl/87/dla-nauczycieli-i-bibliotekarzy-szkolnych-2>.
- Oferta szkoleń dla bibliotekarzy od SBP (27.03.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22265&prev=1>.

- Oferta szkoleń dla bibliotekarzy od SBP (3.09.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22265&prev=383>.
- Peachy Jenny, *Making a difference. Libraries, lockdown and looking ahead*. CarnegieUK Trust [online] [dostęp 15 grudnia 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://d1ssu070pg2v9i.cloudfront.net/pex/carnegie_uk_trust/2020/10/13090335/Overarching-report-Making-a-Difference-1.pdf.
- Pietraszko Anna, Szczeblewska Anna, Wittels Karol, *Re(animacja) kultury w okresie pandemii. Diagnoza strategii i uwarunkowań działań animatorów i edukatorów kultury w czasie zamknięcia instytucji edukacji i kultury w związku z epidemią COVID-19*, Warszawa 2020 [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://biuro-prasowe.mik.waw.pl/110255-reanimacja-kultury-w-okresie-pandemii-raport>.
- Popławska Karolina, Furgał Małgorzata, *Biblioteka Politechniki Poznańskiej w czasie pandemii*, „Biblioteka i Edukacja” 2020, nr 18 [online] [dostęp 12 lutego 2021]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/2299565X.18.2/287>.
- Postawy wobec epidemii koronawirusa na przełomie maja i czerwca* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_073_20.PDF.
- Powrót do Edenu – nowa przestrzeń w MBP w Kaliszu* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22840&prev=260>.
- Razik Grażyna, Szumiec Anna, Wyszyńska Katarzyna, „*Biblioteka otwarta w czasie pandemii*”, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/article/view/684/721.
- Sąsiadka EC1 w wirze rewitalizacji. Powstanie tu najnowocześniejsza biblioteka w Łodzi* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://www.propertydesign.pl/architektura/104/sasiadka_ec1_w_wirze_rewitalizacji_powstanie_tu_najnowoczesniejsza_biblioteka_w_lodzi,22939.html.
- Sójkowska Iwona, *Biblioteki podczas pandemii koronawirusa – wstępny raport EBLIDY*, „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: ebibojs.pl/index.php/bib/article/view/691/720.

- Szkolenia dla pracowników naukowych* [online] [dostęp 28 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.buw.uw.edu.pl/szkolenia-dla-pracownikow-naukowych/>
- Tydzień Bibliotek i dzień bibliotekarza 2020 w wirtualnej przestrzeni (7.04.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://sbp.pl/arttykul/?cid=22329&prev=1>.
- Wkrótce otwarcie Mediateki – Pocztyalni na DVoRcu w Kielcach* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.sbp.pl/arttykul/?cid=22697&prev=1>.
- Wkrótce oddanie nowej siedziby MiGBP w Brzegu Dolnym* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.sbp.pl/arttykul/?+22705&prev=1>.
- Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w I kwartale 2020 r. Informacja sygnałna (14.08.2020)* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wplye-pandemii-covid-19-na-podmioty-dzialajace-w-obszarze-kultury-w-drugim-kwartale-2020-r-,23,1.html>.
- Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w II kwartale 2020 r. Informacja sygnałna (19.10.2020)* [online] [dostęp 24 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://stat.gov.pl/obszary--tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wplye-pandemii-covid-19-na-podmioty-dzialajace-w-obszarze-kultury-w-drugim-kwartale-2020-r-,23,2.html>.
- Życie codzienne w czasach zarazy. Maj 2020* [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_060_20.pdf.
- #Koronawirus: ograniczenie działalności instytucji kultury przedłużonego odwołania (21.03.2020)* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/koronawirus-ograniczenie-dzialalnosci-instytucji-kultury-przedluzone-do-odwolania>.
- #Koronawirus: zawieszenie działalności instytucji kultury i placówek szkolnictwa artystycznego (11.03.2020)* [online] [dostęp 12 października 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.gov.pl/web/kultura/zawieszenie-dzialalnosci-instytucji-kultury-i-placowek-szkolnictwa-artystycznego>.

#NieZostawiamCzytelnika-akcja SBP (7.04.2020) [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: [http://www.sbp.pl/o_bibliotekach/wydarzenia/_niezostawiam czytelnika](http://www.sbp.pl/o_bibliotekach/wydarzenia/_niezostawiam_czytelnika).

Biblioteki, których strony internetowe zostały objęte analizą:

Biblioteka Akademii Marynarki Wojennej im. Lecha Kaczyńskiego w Gdyni, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://bg.amw.gdynia.pl/>.

Biblioteka Filologiczna Novum w Poznaniu, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bfm.amu.edu.pl/>.

Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.bg.ug.edu.pl/>.

Biblioteka Grafit we Wrocławiu (Filia nr 5 MBP), [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://biblioteka.wroc.pl/>.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://bj.uj.edu.pl/>.

Biblioteka Miejska TUVIM w Łodzi, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.facebook.com/bibliotekatuvim/>.

Biblioteka Multimedialna Biblio w Lublinie (Filia MBP), [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.biblio.lublin.pl/>.

Biblioteka na dworcu Wrocław Główny (Filia nr 12 MBP), [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://biblioteka.wroc.pl/>.

Biblioteka na Poziomie (Filia nr 40 MBP w Lublinie im. Henryka Łopacińskiego), [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.facebook.com/bibliotekanapoziomie/>.

Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy. Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.koszykowa.pl/>.

Biblioteka Publiczna MOKSIR w Chełmku, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://moksir.chelmek.pl/o-nas/biblioteki>.

Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bracz.edu.pl/>.

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.buw.uw.edu.pl/>.

Biblioteka Uniwersytecka w Zielonej Górze, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bu.uz.zgora.pl/index.php/pl/>.

- Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.bu.uni.wroc.pl/>.
- Biblioteka Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://wfpik.amu.edu.pl/strona-glowna/wfpik/struktura-wydziauw/biblioteka-wydziaowa>.
- Centrum FAMA we Wrocławiu*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://fama.wroc.pl/>.
- Centrum Nowoczesnego Kształcenia Politechniki Białostockiej*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.cnk.pb.edu.pl/>.
- Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka w Katowicach*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.ciniba.edu.pl/>.
- Galeria Książki (w ramach MBP im. Łukasza Górnickiego w Oświęcimiu)*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://mbp-oswiecim.pl/>.
- Interaktywne Centrum Edukacyjno-Społeczne Mediateka w Grodzisku Mazowieckim*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.centrumkultury.eu/>.
- Książnica Cieszyńska*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://kc-cieszyn.pl/>.
- Lubiteka Miejsko-Powiatowa Biblioteka Publiczna im. J. Lompy*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.biblioteka.lubliniec.pl/>.
- Mediateka-Poczytalnia na DVoRcu w Kielcach (Filia MBP w Kielcach)*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <http://mbp.kielce.pl/>.
- Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliana Przybosa w Przeworsku*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://biblioteka-przeworsk.pl/>.
- Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://mbp.opole.pl/>.
- Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Brzegu Dolnym*, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://biblioteka.brzegdolny.pl/>.

Powiatowa i Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. Wiktora Bazieliacha w Starym Sączu, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://biblioteka.stary.sacz.pl/>.

Sopoteka (MBP im. J. Wybickiego w Sopocie), [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.mbp.sopot.pl/>.

Stacja Kultura w Rumi (Filia MBP im. Floriana Ceynowy), [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.bibliotekarumia.pl/>.

Środowiskowa Biblioteka Nauk Ścisłych i Technicznych na potrzeby Innowacyjnej Gospodarki Politechniki Wrocławskiej, [online] [dostęp 30 września 2020]. Dostępny w World Wide Web: <https://biblioteka.pwr.edu.pl/>.

Libraries during the COVID-19 pandemic. Contribution to research

ABSTRACT: This article is an attempt to reflect on the impact of the pandemic on the functioning of modern libraries, their accessibility to the reader, and the relationship between both the traditional and digital spaces in which public institutions operate. The lockdown time has shown how big is the influence of the network and technology on the world of libraries in the era of new challenges. The pandemic has changed the existing rules of using many of their functionalities. First of all, it deprived the opportunity to feel the atmosphere and aura characteristic for these institutions. It has caused many initiatives to be transferred to the Internet. Users do not have so many opportunities to stop and reflect in interestingly arranged and designed interiors. The librarians overnight faced a real challenge, which was to ensure constant contact with readers. Nowadays the question of their future and shape remains opened.

KEYWORDS: pandemic, library, library users, third place